II 33092

Женски силуети

ЙОРДАН ВАСИЛЕВ

Издателство РК "ТИХ-ИВЕЛ"

А
лит. фар

ЙОРДАН ВАСИЛЕВ

III 33092

ЖЕНСКИ СИЛУЕТИ

Етюди

На библиотека на Института за литература

10. V. 2001
автограф от автора

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

2000
РК ТИХ-ИВЕЛ

949.72(092)+
+92:949.72

В62570

Посвещавам на внучката ми Ани
с молба да стане българка
като тези жени, за които
разказвам.
И с надежда, че нейното
потомство ще бъде пощадено от
съдбата.

Опитах се чрез женски силуети (нямам претенция за образи, само щрихи) да проследя фигури и събития от XIX и от XX век. Сигурно има още безброй интересни съдби и българки, които заслужават внимание. Виновен съм, че спрях дотук. Ако има смисъл, ще продължа.
Покрай женските силуети неизбежно, разбира се, никнат и мъжки. Те имат място в текста, щом са играли някаква роля в историята.

II 33092
Б 2092/01

Женски силуети
Йордан Василев

© Йордан Василев, автор, 2000
© Издателство: РК "ТИХ-ИВЕЛ"
ISBN: 954-90735-1-3

НАЦ БИБЛИОТЕКА
ДАР
ПРОВЕРКА 2010

СЪДЪРЖАНИЕ

СИЛУЕТИ ОТ ВЪЗРАЖДАНЕТО
(началото на XIX в. - 1877)

Предприемчивост и ум
Незнайни българки от стари времена 6
Признателност по нашенски
Баба Тонка и нейните потомци през турско и в българско 12
Учителка и генералска майка
Подвизите на Анастасия Тошева в детинство и в зрялост 22
Съдбата на "Пристанала"
Минка Горанова и Христо Ботев 28
От знаменоска на Априлското въстание до акушерка в Орландовци
Патилата на Райна Княгиня 34

СИЛУЕТИ ОТ ЗОРАТА НА СВОБОДНА БЪЛГАРИЯ
(1878-1918)

Сестра и съпруга
Вела Живкова - Благоева между братя и мъж 42
Разпъната между обществен и семеен дълг
Екатерина Каравелова - гражданка и страдалица 50

СИЛУЕТИ ОТ ВЪЗХОЖДАЩАТА РОДИНА *(1919 - 1944)*

Младост на старини
Дора Габе - любов, поезия **60**
Страдания и оптимизъм
Елисавета Багряна цял живот заобиколена от смъртта **66**
Рицарят и неговата дама
Владимир Василев и Цвета Ленкова **72**
Жертва на идеала си
Лиляна Димитрова - от гибелта до славата и до забравата **80**

СИЛУЕТИ ОТ ВРЕМЕТО НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ РЕЖИМ *(1945 - 1989)*

Живот след смъртта
Яна Язова - суета, забвение, величие **86**
Да губиш и да устояваш
Антоанета Войникова - Цветан Стоянов - Данила Стоянова **92**
От старинните ръкописи до ареста и до университетската катедра
Доцент Климентина Иванова - учен, общественик, майка **98**

СИЛУЕТИ ОТ НОВОТО РАЖДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ
(1990 -)

Поетеса, романистка - вицепрезидент - поетеса, романистка
Блага Димитрова по опънатата струна на риска **104**

Нито миг в покой
Библиотечният ден на Марлена Паскалева **110**

Да можеш и да го направиш
Антоанета Приматарова - преводачка, асистентка, дипломатка **116**

Минало и настояще върху филмова лента
Пътешествията на Милена Милотинова по света и около нас **122**

Илюстрациите в книгата - снимков материал, рисунки, документи - са извлечени от богатствата на Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" - София, от запасите на Централния държавен исторически архив (който за щастие измести Държавна сигурност от сградата на ул. "Московска" 5) или са предоставени от потомци на героините. Когато авторът на снимката е известен, това се отбелязва изрично. Благодарим на всички снимкови спомоществователи на книжката.

СИЛУЕТИ ОТ ВЪЗРАЖДАНЕТО

(началото на XIX в. - 1877)

ПРЕДПРИЕМЧИВОСТ И УМ

Незнайни българки от стари времена - XIX в.

Изостанали сме със столетия, тъмни времена, робство, невежество... Все окайване, вътрешно подценяване. Вярно е това за нас, българите. Но има и опори за самочувствие.

С изненада, с изумление дори, четох преди доста години за една българка от първата половина на XIX век. Втълпено ни е от училище, от домашни разговори, че

тогава жената е била почти робиня

Копривщица - общ изглед. Снимката е от 1906 г., но градът едва ли се е променил много за изтеклите години

Копривщица - пазарът

покорна на мъжа си, невежа, скрита зад дувари, из тъмни коридори. Е, вярно, за разлика от свои посестрими - без фередже и шалвари, с открито лице. Има обаче изключения. Те са показателни, могат да издигнат образа на нашите далечни прабаби доста високо. И с това - общественото ни самочувствие.

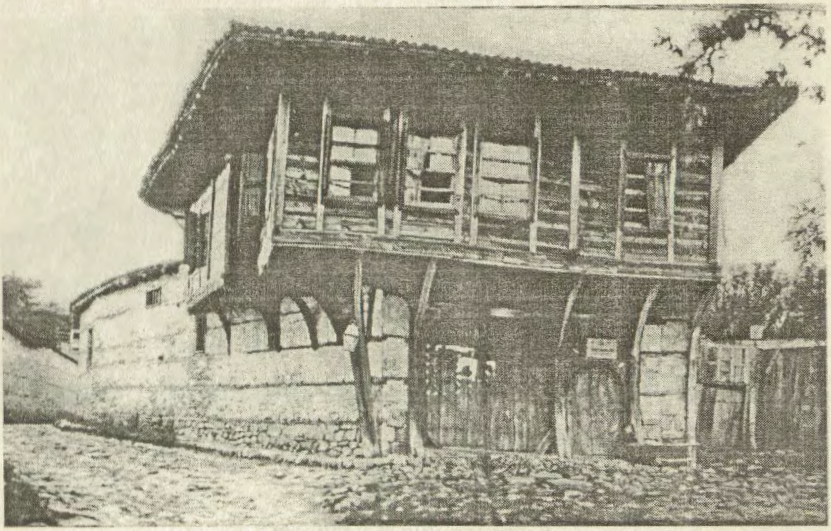
В тогавашна Европа жената е била или кукла, украшение на салоните, или селянка-робиня, безгласна.

А нашенки, предимно балканджийки, са били

стълб на семейството

взимали са решения, насочвали са съдби. Нямам предвид Султана, известната героиня на Талев, нито реалната българка Райна Княгиня, а незнайни жени, формирали свой характер и физиономия десетилетия по-рано.

Вярно, мъжът е повелителят - стопанин на дома, все едно дали сее или е търговец. Той пътува по далечни страни. Жената стои вкъщи, гледа децата, но поема и доста по-различни функции, когато има способности. Ето едно

Копривщица - стара къща

свидетелство за жена, която няма дори свое име, а е назована според мъжовото - Динчо:

"Баба Динчовица му контролирала парите, тя му правела сметките, тя управлявала работилницата, тя уславяла работниците и ръководела както занаятчийската, така и търговската работа".

Трябва да поясня, че тези думи са спомен на човек, роден през 1854 г. (Михаил Маджаров) и той разказва за прадядо си и прабаба си, т.е. за

хора от края на XVIII век

Ролята на тази баба Динчовица не е господарска, но е равностойна. А тогава в мечтаната ни Европа още не се е родила думата еманципация. Жените в Европа ще получат в някои държави избирателно право през XX в., а в други досега не го притежават, камо ли да бъдат избирани за депутат или министър.

Самата формула на феминизма в по-късно време

говори за липса на самочувствие, тя е признание за второ качество.

Може би прабабата на Маджаров е някакво чудо, единствено изключение. В спомените си от Копривщица той разказва и за истински куриоз от ония далечни времена. Не става дума за неговото семейство, но отново за знаменит род - чак до ден-днешен:

"Майката на бившия министър на народното просвещение Ив.П. беше истинска ръководителка и

заповедница на мъжа си

в търговските му работи."

Зад инициалите стои името на общественика и публициста Иван Пеев-Плачков (1864-1942). Неговата дъщеря Харитина е съпруга на проф. Тодор Боров и майка на професорите Иван Тодоров (физик, член на БАН) и на Цветан Тодоров (Париж).

Но думата е за нейната баба - следователно действието се развива към средата на XIX в. Ето какво свидетелства Михаил Маджаров за тази българка:

"Хаджийката всякога присъстваше и догдето не дадеше съгласието си, пазарлъкът не се считаше за окончателен."

Една година обаче неколцина търговци решават да изхитруват и да купят по-евтино от мъжа й. Канят го на чаша и свършват пазарлък, броят и парите. Жената схваща вечерта, че продажбата е без печалба и

тръгва да разваля сделката

Споменът за тази решителна намеса продължава:

"След няколко дни стана нов пазарлък, в присъствието и съгласието на Хаджийката. След тоя инцидент не се опитваха вече да купуват от мъжа, без да

получат съгласието на жената."

Някой ще се сети и с основание ще ме укори - уж женски силуети, а в целия текст се споменават само две имена и те са мъжки.

Така е било в онази далечна епоха - българката е била безименна в своите усилия и достижения. Докато се появят учителките. Те първи са именни.

Не е точно така, не съм прав. Преди това има Бойка и Сирма - воеводки. Втората е дълголетна и умира в 1861 г., като през 1818 г. оставя хайдутстването и свива дом в Прилеп. Паметта за тях се е запазила чрез народната песен.

И още една категория от особена важност, защото засяга духа -

светиците

Достатъчно е да спомена Св. Злата Мъгленска (поч. 1795), която предпочита смъртта съвсем млада, но не се отказва от вярата си. Изобразена е в множество храмове, включително върху външната стена на катедралата "Св. Ал. Невски" в София - мозайка.

До Освобождението, и след това, изобщо през XIX в., за българката (а и не само за нея) не се знаят професии като лекарка, инженерка, музикантка, актриса. Народни певици съществуват, но и те са безименни. Има и монахини - те са приели духовни псевдоними, казано на днешен език. Помнят се в историята няколко преводачки и поетеси - Станка Николица Спасо - Еленина (1835 - 1920), Елена Мутева (ок. 1825 - 1854), защото са оставили писмен знак за себе си.

Да напомним за съпоставка, че първата жена - професор в света е рускинята София Ковалевска (1850 - 1891), преподава в чужбина и едва в края на нейния живот е зачетена в родината си чрез удостояване с членство в

Академията на науките (1889).

Българката от XIX век има несъмнени качества. Не го пиша от национално пристрастие. Забелязали са го очите на един чужденец. През 1878 г. из България пътешества Феликс Каниц, отбива се и в Ловеч, където с почуда узнава, че има една ербап млада вдовица и хубавица, която държи хан в съперничество с мъжете - ханджии. Но нещо повече - Каниц присъства на народен празник по Енювден и пише:

"Тук не се виждаше ни следа от оная срамежливост и калпаво кокетство, в което за жалост са възпитани момичетата на Запад. Като един хор от славеи звучаха техните песни в чест на пролетта." (Феликс Каниц. Градът Ловеч. Превод, 1902).

Имало е и юначни, и духовно издигнати, и предприемчиви, умни българки през миналите векове. Защото над ума робство няма.

Икона на Св. Злата Мъгленска. Авт. Мила Мусакова. Оригиналът се намира в манастира "Св. Мина" - с. Обрадовци, където има параклис на Св. Злата

ПРИЗНАТЕЛНОСТ ПО НАШЕНСКИ

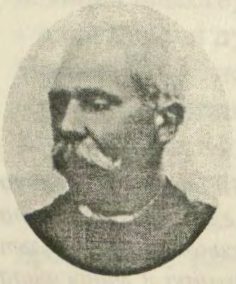
Баба Тонка и потомците й през турско и в българско

Баба Тонка, сн. от 1892 г.

Атанас Обретенов

Ангел Обретенов, Русе, фото Либих, ок. 1890 г.

Питат ме често непознати или близки какво сме постигнали с промените след 1989 г. Напомнят колко сме бедни сега, каква е безработицата и още куп неща. След като се поразрових в човешки съдби, отговарям с тези думи: постигнахме възможност за истина!

За Баба Тонка (1812 - 1893) изглежда, че няма какво ново да се каже - мало и голямо знае за нея, написани са куп книги и стотици материали по списания и вестници, в учебниците я има.

А излиза, че

половин век са крили
от всички нас

страховити и срамни подробности.

Накъсо: знаем за лодките с оръжие през Дунава от Влашко към Русчук (Русе), за подслона на наши бунтовници, за нейните грижи към живи и умрели достойни българи - за кръста върху гроба на Стефан Караджа след обесването... Знаем какво е ставало по турско. Героичният период. А страданията?

Първа (поне доколкото зная)

открехна завесата Благовеста Касабова с книгата си "Богородица на свободата" (1990). След Освобождението (1878) Баба Тонка бедства. Особено в периода на управление от консерваторите (бъдещите народняци), защото децата й са либерали, вървят с младия Стамболов. Уволняват ги през 1882 г. всичките четири, които са останали живи, две момичета и двама мъже.

Ще направя едно отклонение, за да спомена имената и съдбите на седемте й деца.

Петър Обретенов и Дончо Кафеджията от Галац като легионери в Белград, ф. Стоянович, 1867 г. След това и двамата участват в четата на Х. Димитър и Ст. Караджа

Атанас

с неохота е посочван от биографите и романописците - не е интересен, не е участвал в борбите.

Не се знае кога е роден, но е дочакал Освобождението и е починал след това. Като голямо вече момче изглежда е поел търговията на баща си след неговото отравяне (1869, от съдружник - българин), за да помага на майка си при отглеждането на по - малките братчета и сестричета.

Без да зная, имам впечатление, че тъкмо той е бил стълбът на семейството. Но не остава в историята, защото се е пожертвал не за героична

смърт, а за дълго изпитание.

Ангел (1837 - 1894)

участва в четата на Хаджи Димитър, заловен жив, и след серия подкупи Баба Тонка успява да отмени готвената му смъртна присъда с доживотно заточение в Мала Азия. Прекарва в каторгата точно 10 години. След молба на майка му до княз Батенберг за застъпничество пред султана, той е освободен и се завръща в Русе неузнаваем старец. А е бил на 41 година. Вярно, в заточението си не е получил високо образование. Назначават го писар с мизерно заплащане и през 1882 г. българи го уволняват - политически противник.

Дъщерята Петрана (1842 - 1932)

Георги Обретенов, сн. 1876 г.

е учителка. Но преди това е ушила знамето на Черноводската чета, което по - късно поела четата на Христо Ботев, помага на майка си в комитетските работи, не се омъжва, преселва се във Варна и там почива на 91 г. Думата ми е неточна - дали почива, като гробът й не се знае? Никой не го е потърсил.

Синът Петър (ок. 1844 - 1868)

загива като четник при Хаджи Димитър край Севлиево. Може би

заедно с брата на моя прадядо (Ванката Христович).

Дълголетно чедо на Баба Тонка е и

Никола Обретенов (1849 - 1939)

историческа фигура като майка си. Бил е апостол при подготовката на Априлското въстание, влиза в четата на Христо Ботев, преживява две години заточение. След Освобождението е уволнен от своите политически противници (консерваторите) през 1882 г., но присъства по време на Стамболовото управление при раждането на бъдещия цар Борис III (1894) като окръжен управител на София. Написал е спомени, оставил е документи. Преживял е Първата световна война, но Втората не е дочакал, отива си, токущо навършил 90 години.

Георги (около 1851 - 1876)

Петрана Обретенова в четническа униформа (горе) и в домашна обстановка в Русе с виенска мебел (долу)

Анастасия Обретенова като ученичка в Русия. Снимката е правена в Москва, 1878 г.

е заклан от турците като апостол на Сливенския революционен окръг при подготовката на Априлското въстание.

Анастасия (1860 - 1926)

е известна с това, че става г-жа Захари Стоянова през 1882 г. и че след ненадейната му смърт през 1889 г. не само ражда заченатото дете, но издава ръкописа на третия том от "Записките". На нея го дължим. Придружава след време дъщеря си, кръстена Захаринка, да учи в Германия, където тя среща съпруг и става г-жа Громбах. Потомците на Обретеновия род и на Захари Стоянов не знаят български и си живеят спокойно и охолно в Хамбург.

Какво ли би рекла сега Баба Тонка, ако узнае, че от родените 12 деца (останали живи 7) сега в България има една правнучка? Само Анастасия (германските потомци) и Никола имат деца.

По турско време загиват двама сина, но успява да измоли милост за другите двама бунтари, Атанас е извън сметката. И оттук насетне

почва българската трагедия

Да оставим пренебрежението веднага след

Освобождението, защото то завършва с пенсия за заслуги към Отечеството, отпусната от княз Батенберг (30 лева). Гордата Баба Тонка не харчи ни лев за себе си, купува учебници на бедни деца.

Влизам на 2 септември 2000 г. в един стандартен софийски апартамент на ул. "Чехов", а усещам, че вътре дъхти на история - срещу мен е седнала правнучката на Баба Тонка. Датата втори за семейството е фатална. Скоро ще разберете защо.

Никола Обретенов и Георги Икономов

Със страхом Божий пристъпвам към този разказ и искам веднага да предупредя - не съм първооткривател. Тайната е похлупвана цели 50 години, докато журналистът Цаньо Сърнев не я изважда наяве (в. "Континент", 18 ноември 1994, N 266, с.7). След пет години Веселина Антонова от Държавен архив - Русе

Никола - прислужник в читалището, Русе, 1871 г.

Никола Обретенов, 1890 г., сановник

Никола Обретенов, 1926 г.

Българска литература БИБЛИОТЕКА

Баба Тонка Обретенова с внучката си Тонка, 1892 г.

добросъвестно възстанови по запазени документи

чудовищното престъпление

от първите дни на комунизма у нас (в. "Утро", Русе, 8 ноември 1999 г., N 261, с. 3).

Споменах, че децата на Баба Тонка не оставят потомство по разни причини. Никола Обретенов прави изключение. Той се жени за Димитра Гегова от Плевен (1874 - 2 февруари 1945), 25 години по - млада от него и тя ражда първата и единствена внучка на Баба Тонка, кръстена, разбира се, на нейното име. Това става само година или две преди кончината на знаменитата наша възрожденка и тя успява да се снима с нея.

Погледнете по - горе датата 2 на смъртта - по време на бомбардировките, но не в София, в Русе - от непряко попадение на случайно пусната край брега на Дунава бомба.

Димитра и Никола Обретенови създават

внучката Тонка

а тя има две дъщери. Преди това е завършила в Париж агрономство (първата българка с тази професия), работила в Образцов чифлик край Русе, в Ботевград (Орхание) до сватбата си. Голямата дъщеря, Лиляна (1922) седи пред мен и разказва. По-малката, Милкана, умира през 1945 г., няколко месеца след баба си.

Но преди това - за родителите. Тонка, внучката, сключва сравнително късен брак за ония години - била е към

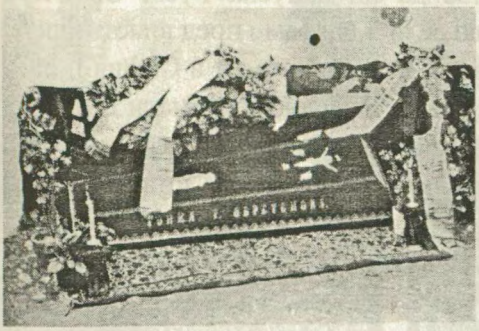
30-годишна, но жена с професия. Съпругът, Нико Просеничков (1876 - 1944), е директор на мъжката гимназия в Русе. За негово нещастие там е бил учител по руски някой си Илия Ташев, уволнен от предишния директор заради неморално поведение - приема ученици да го черпят по кръчмите и след това поправя изпитните им работи, задиря и ученички, и учителки, комарджия, води учениците в публичен дом и е заловен.

Просеничков го възстановява на работа и от докладите му личи Ташев да се е поправил. Дори при конфликти между двамата и след проверка от Министерството, той му прощава и го оставя на работа. Ташев е левичар със земеделски уклон, увлича се в партизански борби. През 1934 г. директорът Просеничков, философ по образование, завършил в Германия, се пенсионира и забравя цялата тази скверна история.

Но Илия Ташев забравя доброто, ала не забавя злото. Точно след 10 години, когато става помощник областен управител на 9 септември 1944 г., нарежда да бъдат арестувани Тонка и Нико Просеничкови. Това става на 2 ноември 1944 г. Отново 2.

След няколко дни те са разстреляни

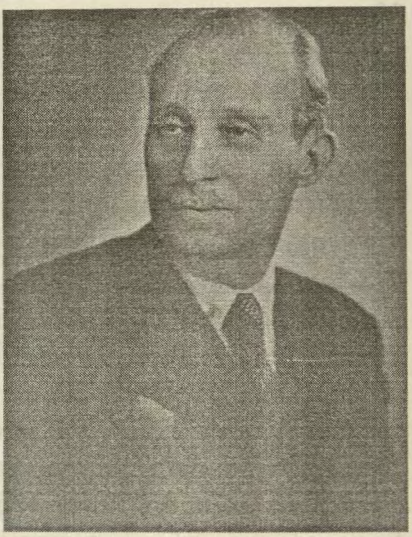
Внучката на Баба Тонка с нейното име не е пощадена от произвола на комунистическата власт. Вината й е в това, че е съпруга на невинния директор.

Баба Тонка на смъртния одър, Русе, 1893 г.

Сега ми става ясно защо е пуснат слухът, че Баба Тонка е била турска агентка.

Тонка Обретенова - внучка и съпругът Нико Просеничков, 1934 г.

За да се узакони престъплението, Нико Просеничков след няколко месеца е осъден на смърт (следсмъртно) от прословутия Народен съд. А дъщерята Лиляна, вече на 22 години, е тикната

в концлагер в Разград

за да не бъде в Русе по време на съдебната комедия. След това я пускат, но две години (до брака с художника проф. Ненко Балкански, 1907 - 1977) всеки ден ходи да се разписва в милицията, за да не напуска Русе. Сирачето мръзне по студовете, за да се яви навреме пред властниците.

Все пак - преселва се със съпруга си в София и след около 20 години отиват двамата заедно с познати в нейния град. При влизането в кафе - сладкарницата на хотел "Дунав" в Русе, точно срещу себе си вижда инициатора за убийството на родителите й, Ташев. След минути той не издържа и напуска заведението. "Това ми стига" - казах на мъжа ми.

Нико Просеничков с дъщерите си Лиляна и Милкана

Къщата на Никола Обретенов в Русе

Такова е отмъщението на достолепния човек.

Дарила е Лиляна всичко на музеи - и реликвите от дядо си Никола, и картините на мъжа си. Пред мен поставя на масата бинокъла на Никола Обретенов и изработени от него в заточение дървени чехли - с това се бил издържал.

Имала и 7 картини от мъжа си Ненко Балкански, но апаши нахлули и ги задигнали.

Има си най - важните неща - внукът Ненко, също художник, и гордите горчиви спомени.

Не се чудя, че на тази възраст, слаба - кожа и кости - с болести, пуши на ден по няколко кутии цигари.

Лиляна Просеничкова - Балканска (правнучка на баба Тонка)

УЧИТЕЛКА И ГЕНЕРАЛСКА МАЙКА

Подвизите на Анастасия Тошева
в детинство и в зрялост

Учителите сега са най - многобройната група от интелигенцията - около 80 000 души. Сред тях преобладава женското присъствие.

А в зората на българското образование - XIX век - жените учителки са единици, тяхната дейност е била истински подвиг, защото обществото е смятало, че мястото на жената е в кухнята и край бебешката люлка. Затова имената на тези решителни жени и девойки, надмогнали предубежденията, остават паметни, макар да са малко известни днес.

Една от тях е Анастасия Тошева (1837 - 1919) от Стара Загора, връстница на Левски, но дочакала края на Първата световна война, умира на 82 години.

Анастасия Тошева като учителка в Ст. Загора, наскоро след Освобождението

Одисеята на тази дълголетница

е изпълнена с превратности, ред приключения, купища несправедливости, неблагодарност... А сега една улица в Стара Загора носи нейното име.

В училище родителите й се осмеляват да я дадат, когато е 10-годишна. Заляга над Рибния буквар, Наустницата, Псалтира и Апостола, но също над

ръкоделие, предене на вълна. След три години подобно обучение има късмет да отиде в Русия.

Пътешествието до там ни изглежда като истински приключенски роман. Водени от възрожденеца Захари Княжески, от Стара Загора потеглят две момиченца в мъжки дрехи и три момчета. На коне пресичат Балкана през снежния март 1850 г., стигат Русе и през Букурещ, Галац се добират с параход в Одеса.

Анастасия Тошева - почитана възрожденка, снимка от началото на XX век

Те са първите българки, попаднали в руско училище. И то не какво да е - в пансион за благородни девици. Учат руски и френски.

Учението на момичето продължава 7 години, без нито едно връщане в бащиния дом. "В пансиона строго ни се забраняваше да говорим помежду си български, аз бях станала чиста рускиня" - признава Тошева и си спомня с благодарност гостуването при български преселници в с. Кубанка, които й възвърнали привързаността към България и към езика ни.

През есента на 1857 г. в Стара Загора отваря врати и

първото девическо училище

в метоха при църквата "Св. Димитър". Само една учебна година и почват бедите - опустошителна епидемия от гърлобол (вероятно дифтерит). Училището е затворено чак

до 1863 г.

През това време Анастасия Михайлова смогва да се задоми с търговеца Тошо Тошев и да му роди две момчета. Първородният син Стефан (1859 - 1924) участва като доброволец в Освободителната война, Сръбско - българската (1885) и в Балканските войни (1912 - 1913). Става офицер, произведен е в генералски чин и през Първата световна война командва Трета армия. Заради подвизите и заслугите му през 1942 г. в негова памет селището Касъм край Добрич е назовано

град Генерал Тошево

както е досега. Освен с родолюбивата си дейност, учителката може да се гордее и със син.

През 1863 г. в Стара Загора се отваря първото класно училище у нас. Започва се битка срещу протестантското влияние в града, стига се до нападки.

Енергията на Тошева не стихва, през същата година тя основава и женското дружество "Майчина грижа", за да подпомага бедни ученички и да насърчи самообразованието на членките му.

Школото е настанено във влажно мазе, почват болести, но програмата на класното училище се разширява с преподаване на физика, химия, етика. За голяма радост на Тошева през 1869 г. първият випуск завършва пети клас и голяма част от дипломираните ученички се пръскат из разни български градове като учителки. Трогателно е, че Тошева изброява в спомените си, писани 40 години по-късно, имената им и коя къде е започнала преподаване. Интересно е да посочим градовете: Охрид, Велес, Щип, Плевен, Елена, Горна Оряховица, Габрово, Лом, Пирот, Ниш. Така е очертана

своеобразна карта

на български населени места в Турската империя.

След голямата радост от изпращането на първия випуск ученички и поради налитащите я болести Анастасия няколко пъти моли настоятелите да я освободят, изпълнила е своя дълг. Отказват, молят я да продължава. Но скоро плъзват интриги. Тошева реагира както винаги - с достойнство - и подава своята оставка. Този път тя е приета - без никаква благодарност и признание за нейната изключителна дейност.

Габровци узнават, че знаменитата вече учителка Тошева е свободна и веднага пращат един от училищните настоятели да я покани. От пролетта на 1870 г. Анастасия започва усилена работа за издигане на равнището в Габровското девическо училище. Опитът от изминалите години помага на Тошева да преобрази в късо време обстановката и резултатите не закъсняват - започват да приждат ученички от близки и далечни градове. Сред тях е и Виктория Живкова от Търново, която по-късно ще стане известна като Вела Благоева и ще бъде учителка в гимназия с директорка Анастасия Тошева.

Стефан Тошев - син и генерал

Габровският период от дейността на нашата героиня продължава до 1876 г. Тя е главен учител и управителка на пансиона, обаче здравето й вече е зле подровено от напрежение и от лоши условия. Освобождават я по нейна молба и я изпращат с искрена благодарност за стореното.

Тя се завръща в своя роден град Стара Загора и си

въобразява, че е време за отдих. Съдбата е решила друго.

През 1877 г. пристигат руските войски.

Генерал Гурко е удивен

че в това неголямо селище получава букет, поднесен от дама с пожелания за победа на чист руски език. След това - и на генерал Столетов. Той се насълзява от умиление.

После започва трагедията. Отстъпление, черкезите пристигат и опожаряват града. Избягала в Габрово, Анастасия разбира, че вече е лишена от цялото си имущество, че е бедна - познайници от предишните години й дават дрехи за преобличане, тя няма нищо.

Бедата никога не идва сама. Съпругът й се разболява тежко, на ръцете й - малко дете, а големият син Стефан /бъдещият генерал Тошев, тогава на 18 г./ бяга тайно от къщи, за да иде доброволец.

Патилата не свършват, но също и нейната енергия. Сутрин преподава руски в Търново, след обяд е милосърдна сестра при ранените войници. Мъжът й умира, недълго след него и малкото дете си отива от тифус.

След Освобождението Анастасия разгръща

бурна дейност

три години е учителка в гостоприемното Габрово, през 1881 г. е поканена от директора /министъра/ на просветата в Източна Румелия Я.Груев да поеме управлението на откриващата се девическа гимназия в Стара Загора.

През 1892 г. настъпва дългочаканият момент да се оттегли на почивка - след 28 години, изпълнени с упорит труд и превратности.

Голяма радост е за нея да присъства през 1906 г. на 25-годишния юбилей на основаната от нея гимназия. Но повече са униженията и обидите с пенсията. В началото е

300 лв., за да стигне до 118 лв., като няколко години връща разликите... Чиновниците във всички времена са бездушни.

На стари години тя отново не стои със скръстени ръце. Залавя се да превежда от руски и френски религиозни книги. Написва автобиография и я издава през 1911 г. с характерно за нейната отговорност пред читатели и потомци подзаглавие - животопис. За да се схване какво значи на български чуждата дума. Как ли би погледнала учителката към днешните "алтернатива", "имидж", "касае".

През 1911 г. прозорливата Анастасия Тошева написва

пророчество

уви сбъднато. Цитирам го дословно: "Когато изучавате с възторг икономическото "верую" на Маркса, Енгелса, на Максим Горки и др. съвременни гиганти на новомодната мисъл, не забравяйте и "веруюто" на Паисия и пр. ратници, които и сега викат: само чрез вярата, само чрез Твореца се избавихме от турския и гръцкия гнет, и само чрез нея, чрез Него ще бъдем избавени от новия гнет на духовната, на икономическата, на политическата ни

нова робия

готвена тъй неусетно, тъй бързо, тъй пламенно от мнозина вас, моите внуци; робия, която не ще има край; робия, която ще бъде без зора; робия, която ще изтреби Българския народ, Българщината от лицето на земята... Дано не се изпълнят никога тия мои тревожни бълнувания!"

Знаем добре, че се изпълниха точно след 33 години - през есента на 1944 г. Но днес поне можем свободно да напомним за голямата българка, учителка и възрожденка Анастасия Тошева.

СЪДБАТА НА "ПРИСТАНАЛА"

Минка Ив. Горанова и Христо Ботев

Накъсо казано - съдбата на "Пристанала" е противоположна спрямо поетическия текст: наложен от родителите брак.

Участта на тази жена разкрива нашенски нрави в навечерието на Освобождението, корени на вдъхновението у Ботев, а покрай всички тези неща докосва и една трайна легенда от началото на века.

Минка, Прага, 1870 г.

Във втория (от всичко 5) брой на своя знаменит вестник "Дума на българските емигранти" (Браила, 17 юли 1871) Ботев печата две стихотворения: "Пристанала" и "Борба". Първото носи посвещение "На Г-ца М.И.Г-ва", второто - "Б.И.Г-ву". Вижда се, че инициалите почти съвпадат, различно е малкото име. Биографите на Ботев отдавна са разкрили имената: Богдан Ив. Горанов, съратник на Ботев от съседно Карлово, и на неговата сестра Минка.

Запознанството е вероятно през 1867 г.

когато поетът се завръща за няколко месеца в родното си място. Той образува младежка дружина. Учат се да стрелят, обсъждат подготовка на въоръжена борба за освобождение, скитат из Балкана и се срещат с известния войвода Дойчин (името му е използвано в "Пристанала", но авторът почти се

идентифицира с него).

Самият поетичен текст разкрива като че ли по-добре от изровените биографични данни същността на отношенията: майката кълне войводата, че е подмамил към опасни начинания сина и щерката й. Бащата, стар хайдутин, ги благославя във финала:

Христо Ботев в ранна младост

Но кат видя той Дойчина,
дъщеря си и мил сина,
попоглади си брадата
и извика към гората:

"Горо, горо, майко мила,
толкоз годин си хранила
мене, горо, юнак стари
с отбор момци и другари -
храни, горо, таквиз чеда,
дорде слънце в светът гледа;
дорде птичка в тебе пее,
тоз байряк да се ветрее!"

Дали между Ботев и Минка е имало някаква връзка извън общите събирания на компанията не е сигурно. Но текстът разкрива копнеж по нея, изказан четири години след общуването им. Хубава е била, весела, открита.

Трябва да изминат още почти три години, за да стигне мълвата, а може би и текстът от Браила до ушите и очите на тогавашните блюстители на еснафския морал в Карлово. Няма радио, няма дори влак.

Мария Ив. Горанова (1851-1886) произхожда от

Сава Огнянов, сн. след края на I световна война

Сава Огнянов със съпругата си Жозефина (дъщеря на режисьора Йозеф Шмаха)

видно и тачено семейство, родственица на Евлоги и Христо Георгиеви, пращат я да учи пеене в Прага. По време на запознанството си с Ботев е на 16 години, навършила е 20 при появата на посвещението под "Пристанала" (по-късно то е заличено и не се появява в никое издание на Ботевите стихотворения).

Сава Огнянов в ролята на Вурм от "Коварство и любов", Фридрих Шилер, 1915 г.

Мълвата за "тайната" връзка плъзва из клюкарското селище и заможното семейство решава да прекъсне скандала като задоми Минка някъде зад гори и планини. Принуждават я да приеме брак със значително по-възрастен мъж. Той е притежател на хиляди декари в Добруджа. Но което е по-важно - живее много далеч от Карлово и Калофер - чак в Кюстенджа.

Така Мария Горанова става Петрова Огнянова. Но съдбата е решила тя

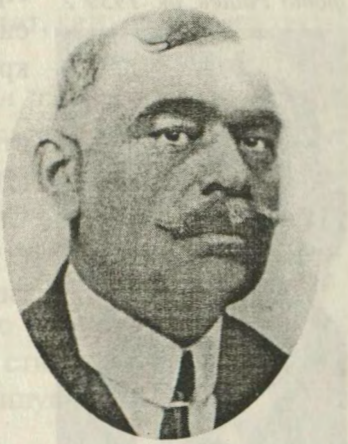
да дари България със знаменити синове

На 26 април 1876 г. се ражда първото дете - Сава. Това е бъдещият голям артист Сава Огнянов. От 1904 г. до смъртта си през 1933 г. той играе в Народния театър, става любимец на публиката. Изпълнява десетки роли, между които незабравими остават д-р Ранк в "Нора" от Ибсен, Кориолан в едноименната пиеса на Шекспир и др.

Публиката го обожава, но зад гърба му се влачи злобничка клюка - с този темперамент той повече прилича да е син на Ботев, отколкото на добруджанския чифликчия.

Има ли основания тази дългогодишна легенда?

Според мен - не, въпреки някаква въображаема физическа и духовна прилика, сходство в темперамента на Ботев и на Сава Огнянов. През лятото на 1875 г. Ботев е обладан от революционна дейност, пътува до Николаев, Кишинев и Одеса. Пак тогава той свързва съдбата си с Венета

Д-р Иван Огнянов

Рашева. Докато Минка Горанова е господарка на имението в далечна Кюстенджа...

Последният, четвърти син на Минка, е големият юрист Александър Огнянов (1885-1955). Неговото име се чува за първи път в обществото във връзка с

трагедията на Яворов през 1913 г.

когато му е възложено да води следствието по самоубийството на Лора. С годините той се издига в съдебната и прокурорската йерархия и превратът на 9 септември 1944 г. го заварва на висок пост. Животът му виси на косъм. Но като убеден хуманист и юрист той е задържал в бюрото си няколко смъртни присъди на нелегални, без да ги подпише и да им даде ход няколко месеца, спасил е неколцина от новите властници от сигурна смърт. И с основание ги пита дали трябва да заплати това със собствения си живот? Оставят го да адвокатства до старини.

Професията на третия син - Богдан, ветеринарен лекар - го прави по-малко известен. При това той прекарва почти целия си живот на работа в конезавода край Шумен.

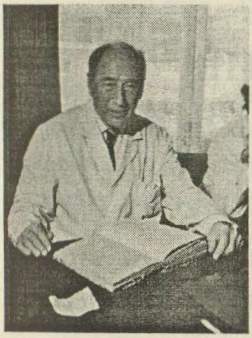
Александър Огнянов, фото Рашев, ок. 1939 г

Почти същото се отнася и за втория син - д-р Иван Огнянов (1878-1929) - лекар гинеколог. Синът му, проф. д-р Карл Огнянов (1916-1987), също е известен гинеколог.

Проф. Карл Огнянов се сродява

със знаменита фамилия

Проф. д-р Карл Огнянов (1916-1987)

Лина д-р Огнянова, по баща Гр. Василева, заедно с Я. Язова в двореца Бистрица

Внучката Минка Огнянова - Смилова

Съпругата му Лина е дъщеря на известния общественик, публицист, държавник и меценат Григор Василев (1883-1942). Родът на майката Мария Хр. Станишева говори сам за себе си - потомка на известните възрожденци от Кукуш. Неин братовчед е проф. Александър Станишев - прочут хирург, министър на Вътрешните работи и народното здраве (1944), осъден и разстрелян от Народния съд (1945). Другата й братовчедка Екатерина Станишева е съпругата на Димитър Талев.

Големите родове се сближават, като че съдбата тегли техните потомци един към друг.

Написах тези редове, но ми липсваха важни данни. Тогава съдбата чукна и на моята врата - само преди минути, юли 2000 г., чух по телефона гласа на... Минка Огнянова. Внучката, разбира се, вече Смилова (отново голям род). Лина Огнянова и Минка Огнянова ми дадоха голяма част от датите за този етюд.

Тръгнахме от едно Ботево стихотворение и чрез ориста на неговата вдъхновителка стигнахме до наши дни и до други трагични или щастливи силуети.

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

ОТ ЗНАМЕНОСКА НА АПРИЛСКОТО ВЪСТАНИЕ ДО АКУШЕРКА В ОРЛАНДОВЦИ

Патилата на Райна Княгиня

Турците я оставили жива, комунистите затрили потомството й. Без срам и без интерес към историческите ни гордости.

Райна поп Георгиева Футекова (1856 - 1917), по мъж Дипчева, е влязла в историята и в нашето съзнание като Райна Княгиня. Родена в столицата на Априлското въстание Панагюрище тя

ушива заедно с пет момичета знамето

Бенковски я покачва на бял кон, за да го развее в първия ден,

Известната Геройка Райна Г. Футекова, която е участвувала въ Панагюрското въстание. (Биографията ѝ се намира въ книгата „Турски-тѣ звѣрства въ България.“ Преведе С. Стамболовъ.)

Райна Княгиня, 1876

прекарва ужасните месеци след поражението във влажно мазе на зандан в Пловдив, след унизително разкарване с вързани ръце, полугола, изнемощяла, замеряна с яйца, тухли и камъни по главната улица на южния ни град през лятото на 1876 г. Била е на 20 години. Мак Гахан я сравнява с Жана д'Арк.

Била е с горд, независим дух, дори опърничава. Като ученичка има отличен успех и ниско поведение - все непослушна.

От турския арест след

намесата на американския консул Скайлер я поема консулът на Русия в Пловдив, българинът Найден Геров. Изпраща я да учи в Русия. Тя избира - според нейния си опак нрав странна специалност - акушерство. Причините - най - кратко следване, най - бързо ще се върне в Родината. Без да подозира, че тогава мечтата й ще бъде вече изпълнена - ще пристигне в свободна България. И без да знае, че

теглилата й тепърва започват

Младият човек не може и днес да си въобрази колко сме неблагодарни.

Връща се. Кой ти е чул думата "акушерство"? Има си за тая работа хора - бабите. Те бабуват, те израждат. Залавя се Райна с учителство в Търново. Управлява девическия пансион на гимназията, но също преподава ботаника, българска история и ръкоделие. Летните месеци прекарва в родния си град Панагюрище.

Райна Княгиня, 1901 г., с новоушитото копие на знамето от въстанието

Докато учи в Русия, получава няколко писма от учителя Васил Дипчев. Отговаря му и тя. Пак се виждат в Панагюрище. Той вече е кмет. През юли 1882 г. се оженват. С учителството е свършено. Райна Княгиня се превръща в къщовница на своя грубичък съпруг. Преобразява се като че ли и нравът й - кротва се, покорява се - взел я е на цели

26 години (тогава престаряла мома), пък и момиче с минало - яздила кон със знаме и сабя в ръце, влачена по турски зандани, скитала по чужбина да учи...

Не чува през следващите години съветите на близки да се разведе. Вместо това ражда 5 момчета. Едното умира.

А другите четири? Добре че не е била жива да гледа

техните трагедии

Остава вдовица през 1898 г. с четири малки деца на ръце. Била е на 42 години, но болна - последици от влагата в зандана, туберкулоза. Преселва се в София, тук има чужди дипломати, които не признават нашенските баби при раждане. Почва да акушерства - бедна, направо мизерстваща. Куцука с бастун и фенерче през тогавашното село Орландовци - да помага на родилки.

Две десетилетия след нейната кончина, през 1935 г., софийските общинари назова-

Райна Княгиня като акушерка в София

Васил Футеков, по-малкият брат на Райна

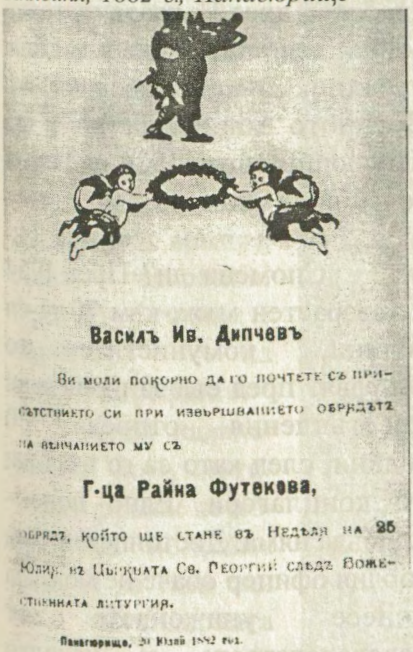
ват квартала с нейното име в знак на признателност. Орландовци е дошло от някой си каменоделец италианец Орландо, заселил се някога там. Но скоро отменят решението си и до днес кварталът си носи италианското име.

А знамето?

Било е заковано върху вратата на щаба, турците го вземат. Три години след Освобождението, през 1881 г., в Министерството на вътрешните работи се получава писмо от бивш турски офицер, който предлага реликвата срещу 200 лири, но никой не му обръща внимание и не отговаря. Има и друга версия - че е изгоряло в Хасковския музей.

През 1901 г. се честват 25 г. от Априлското въстание. Неуморната Райна ушива три копия на затритото знаме, снима се дори с него, макар да не е вече младо момиче. Едното се е пазело в Търговския дом, но при бомбардировките през 1944 г. той изгаря. С него - и знамето. Второто е в Националния музей, третото - в нейната къща в Панагюрище.Ц

Покана за сватбата на Васил Дипчев(1847-1898) с Райна Княгиня, 1882 г., Панагюрище

Василъ Ив. Дипчевъ

Ви моли покорно да го почтете съ присъствието си при извършването обрѣдътъ на вѣнчанието му съ

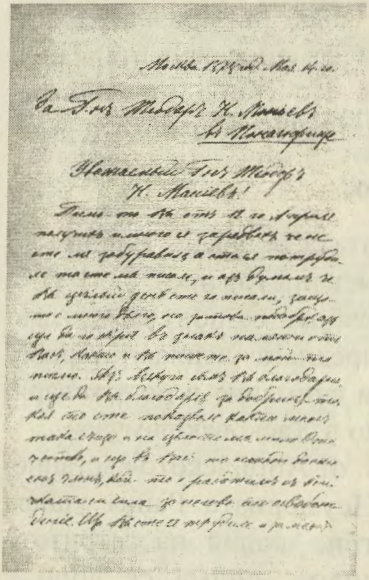
Г-ца Райна Футекова,

обрѣдъ, който ще стане въ Недѣля на 25 Юлий въ Църквата Св. Георгий слѣдъ Божественната литургия.

Панагюрище, 20 Юлий 1882 год.

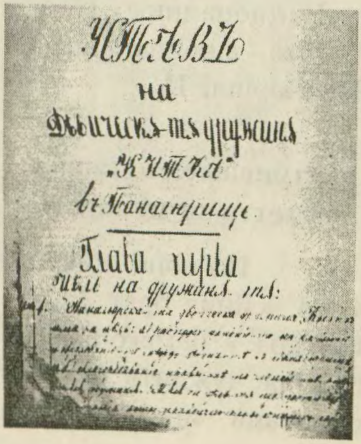
Затриваме, не тачим паметта за миналото

Но поне речниците на нейния брат Захари Футеков - немско-български, на чуждите думи, - създавани през първата

Начало на писмо на Райна Княгиня от Москва до Панагюрище, 1878 г.

Ръкописен устав на девическа дружина "Китка", Панагюрище, съставен от Райна Княгиня

половина на XX век, си остават, претърпели безброй издания.

Отлагах, отлагах, но стигам до най - тъжната част от този етюд. Синовете. Нямала с какво да ги изучи и ги праща всичките на държавна издръжка - във военни училища. Как да си въобрази на какво ги обрича?

Първият син - Иван Дипчев (1885 - 1954) - рискува живота си в Балканската война в единствен по рода си дуел с турски офицер, вместо масово сражение, за да не гинат войниците, получава 5 ордена за храброст през Първата световна война, вече като генерал, става началник на канцелария на Военното министерство и се пенсионира през 1936 г. Залавя се да пише спомени.

Спомени ли? През 1954 г., възрастен мъж, към 70-те си години, комунистите го изправят пред съд за измислени престъпления отпреди 30 години, след като са го влачили по концлагери. Едно поне - присъда няма. Достойнството на гордия офицер обаче не може да понесе унижението от издевателствата и няколко

месеца след процеса генерал Дипчев угасва в Ловешка болница. Гробът му не се знае.

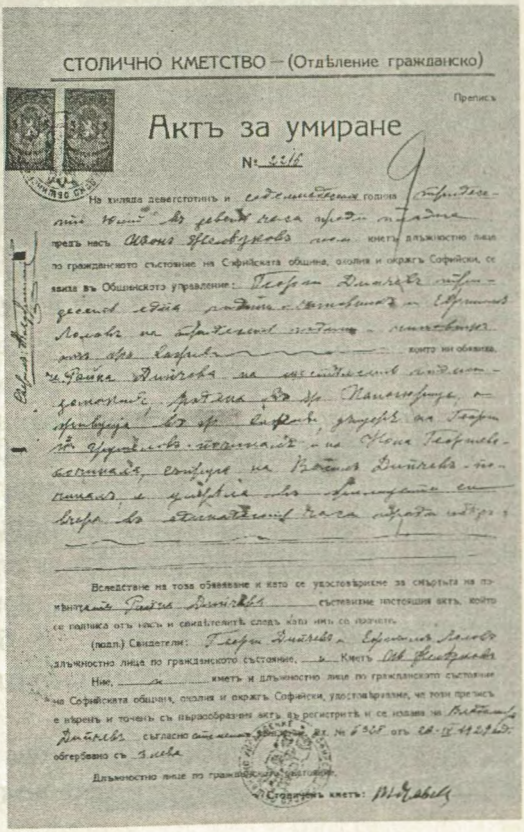
По - сносна е съдбата на втория син - Георги Дипчев (1889 - 1950), завършва морско училище, става машинист на торпедоносеца "Дръзки" и през Балканската война участва в потопяването на турския кръстосвач "Хамидие", после се заселва в Бургас, става учител и основава техническото училище. Заболява от рак и умира няколко години след края на Втората световна война.

Трагедия е погубването на третия син - Владимир Дипчев (1891 - 1944) - както и съдбата на цялото му семейство.

Герой от Балканската война, с 3 ордена за храброст, офицер, но напуска рано войската (може би според изискванията на Ньойския мирен договор за круто съкращение на българската армия), става чиновник. През 30-те години е директор на кинематографията.

След идването на комунистическия режим изчезва, убит незнайно къде. И на този син на легендарната

Смъртният акт на Райна Княгиня, 1917

СТОЛИЧНО КМЕТСТВО — (Отдѣление гражданско)

Препис

Актъ за умиране

№ 2316

На хиляда деветстотинъ и седемнадесетата година [illegible] часъ [illegible] предъ насъ Атанасъ Ѳеодоровъ [illegible] кметъ длъжностно лице по гражданското състояние на Софийската община, околия и окржъ Софийски, се явиха въ Общинското управление: Георги Димитровъ [illegible] и Ефтимъ Лоловъ [illegible] които обявиха, че Райна Димчева [illegible] на шестдесетъ години [illegible] Вследствие на това обявление и като се удостовѣрихме за смъртьта на починалата Райна Димчева [illegible] съставихме настоящия актъ, който се подписа отъ насъ и свидѣтелитѣ следъ като ни се прочете.

(подп.) Свидетели: Георги Димчевъ и Ефтимъ Лоловъ

длъжностно лице по гражданското състояние, Кметъ Ат. Ѳеодоровъ

Ние, [illegible] кметъ и длъжностно лице по гражданското състояние на Софийската община, околия и окржъ Софийски, удостовѣряваме, че този препис е вѣренъ и точенъ съ първообразния актъ въ регистритѣ и се издава на Владимиръ Дипчевъ съгласно [illegible] вх. № 6308 отъ 28-XII-1942 г. обгербвано съ 3 лева.

Длъжностно лице по гражданското състояние:

Столиченъ кметъ: [illegible]

Синовете на Райна Княгиня: Георги (дясно), Иван (средата), Асен (ляво) в град Сливница, 1924 г.

Райна Княгиня гробът не се знае.

Съпругата му не издържа, заболява от рак и скоро умира. Започват теглата на потомците. Синът му Христо, също офицер, е изпратен в комунистически концлагер - Богданов дол. Не му разрешават да следва, но той се залавя с техника и доста по-късно издава дори книги и учебници по механизация, а през 1996 г. и биография на своята знаменита баба и на преследваното от червените терористи семейство.

Внукът Владимир (правнук на Райна Княгиня) завършва с отличие инженерство, но го уволняват от завода

на третия ден след постъпването - досието върви по петите му.

Четвъртият син на знаменоската - Асен Дипчев (1894 - 1964) - също е офицер, полковник. Макар отдавна да е от запаса, след превратата на 9 септември 1944 г. го разкарват по концлагери, съдят го. Но поне не го убиват. Лишават го дълги години от пенсия, не разрешават на децата му да следват. Синът му Марко става каруцар на пристанището в Оряхово, където семейството живее.

След всичките трагедии на потомците й тленните останки на Райна Княгиня са пренесени през 1976 г. от София в родното Панагюрище и препогребани в двора на бащината й къща. Дано там са намерили покой.

Владимир Дипчев (1890 - 1944), снимка от 1938 г.

Олга(1902-1971) и Асен Дипчеви, снаха и син, снимка от 1943 г.

СИЛУЕТИ ОТ ЗОРАТА НА СВОБОДНА БЪЛГАРИЯ

(1878 - 1918)

СЕСТРА И СЪПРУГА

Вела Живкова-Благоева - между братя и мъж

По-възрастните днешни българи свързват името на Вела Благоева само с нейния съпруг - Димитър Благоев. И това е съвсем естествено - през десетилетията от 1944 г. насам за нейния знаменит род не се споменаваше и дума. Дори тя самата като ярка личност оставаше донякъде на заден план, за да не затъмнява основна фигура в червената партийна историография.

Ако приближа

едно до друго имената на Стамболов и на Благоев

сигурен съм, че мнозина ще ме обвинят в светотатство. Едните - от преклонение към великия държавник, мъченически посечен на пъпа на София /1894/. Другите - обявили се за потомци на основателя на социалистическото движение в България - заради неговата памет.

А поводи за напомняне има.

Тъкмо основаването на партията на социалистите е едната връзка. Бузлуджа е почитана от тях повече като връх на Благоев, отколкото като лобно място на Хаджи Димитър, но събитието става през 1891 г. - средищен момент от управлението на Стамболов.

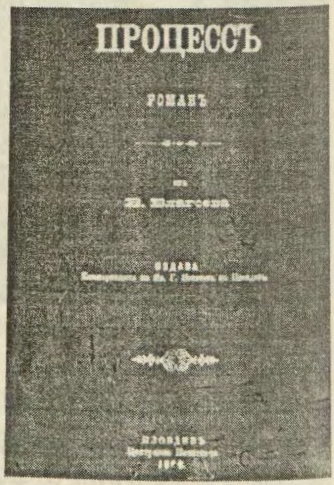
Шест години преди това, през август 1885 г., Благоев свързва съдбата си с потомката на видния възрожденски род от Търново Виктория Атанасова Живкова, а тя се превръща

Благоев е уволнен заради участието си във в. "Демократ". През същата есен обаче политическите условия са променени значително. След преврата срещу княз Батенберг през август и контрапреврата на Стамболов, братът на Вела - Георги Живков - вече е председател на Народното събрание и от 1 ноември - регент. През същата есен Вела и Димитър Благоеви са назначени за учители в Шумен. В края на учебната година, лятото 1887 г., Благоев е уволнен от Шумен и след месец е назначен за...

директор на Скобелевата гимназия във Видин

Оставям на прозорливия читател да реши дали няма намеса на просветния министър заради зетя му. Благоев издава във Видин и "Вестник на учителското дружество".

Вярно е също, че срещу Благоев четири години се точи и така не се е състоял съдебен процес "за обида на височеството". Единствената последица от преследването е романът на Вела Благоева "Процес" /1898/.

Виктория Живкова е родена през 1858 г. в Търново, две години по-млада от Благоев. Има и две сестри. Учи в родния си град, в Габрово, в Русе. Става учителка на 14 г., участва в Освободителната война като милосърдна сестра в руската армия, а след това следва в Петербург (1878-1884) историко-филологически курсове. Тя е високообразована, енергична и надарена.

В Русия се среща на два пъти с Тургенев на

литературни кръжоци. Вторият път разговаря лично. Включва се в борчески студентски среди и там се запознава с Благоев. Той е беден и болен. Тя тайно го подпомага със средства.

Името й се появява редом с неговото още преди брака им - в сп. "Журнал съвременний показател" (1885): той - редактор, тя - отговорен редактор.

Още с първия брой избухва скандал

За Благоев тази 1885 година е пълна с премеждия и събития: през януари създава в Петербург нелегалния в. "Рабочий", през февруари го арестуват, през март го прогонват по етапен ред, а през юни в София вече излиза новото списание. То има кратък живот - умира вероятно поради липса на средства с третата книжка през август, но същия месец двамата редактори и съмишленици се оженват.

С появата си изданието привлича значително внимание. За него ласкаво се отзовава и Захари Стоянов в своя популярен в. "Борба" (Пловдив). Той разкрива и корените на скандала - г-ца Вела Живкова е отчислена (на днешен език - уволнена) поради недоволството на руския представител и под негов натиск. Консулът Кояндер протестира пред правителството на Петко Каравелов, че допуска издание с такава критичност към императорския режим и към православието. Натискът е повече от енергичен, той е брутален - в Министерството на външните работи той идва с по две ноти на ден. Заради този дипломатически скандал дори княз Батенберг отлага пътуване до Англия.

Но царският чиновник иска спиране на изданието. Правителството се намира в чудо как да му обясни, че

в България има свобода на печата

За да придадат решителност на своите действия и да покажат, че искат добри отношения с Русия, министрите прибягват до хитрина - не само уволняват учителката Живкова, но обявяват това в "Държавен вестник", а в следващия му брой министър Райчо Каролев излиза със специално съобщение, че е възмутен от нападките към Русия в списанието и че се е обърнал към императорския дипломатически агент с извинителна нота.

Историята е била толкова шумна, че Симеон Радев не пропуска да я разкаже в "Строителите на съвременна България" четвърт век по-късно (том I, 1910, с. 479). Тогава Симеон Радев не е знаел за шифрованите телеграми от Петербург и за гневните посещения на Кояндер. Те бяха разкрити чак 70 години след събитията (сп. "Исторически преглед", 1955, N 5).

Името на Вела Благоева се споменава и в Дневника на Иречек - че през 1881 г. тя иска да иде като учителка в Македонския край. Била е и доброволка в Сръбско-българската война (1885) като милосърдна сестра.

Вела Благоева следва пътя на своя съпруг при безбройните учителски премествания, но върви и по своя път на самостоятелна личност - редактира няколко списания, пише в десетки издания журналистика, публикува и творби за деца, превежда от руски творби на Тургенев, Некрасов, Херцен, основава женско движение.

В своите "Кратки бележки из моя живот" Благоев не пропуска да даде признание за своята спътница: "Енергия, неуморимост, смелост и решителност... Издържала е печатницата в Шумен, някои издания, децата ми и мен, когато бивах без работа". Децата им не са малко - двама сина и две дъщери.

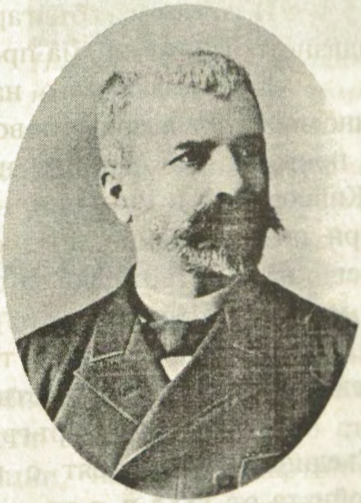
Не липсват патила за Вела Благоева, но те най-често завършват с преместване от един град в друг. През 1891 г. тя

е изпратена да преподава в Стара Загора и там се среща с някогашната своя учителка Анастасия Тошева, вече директорка. Вела работи и гледа децата, а съпругът е в Търново, развива социалистическа дейност и получава от жена си издръжка.

Знаела е силата на своето семейство Вела Благоева. Когато през ноември 1893 г. властите арестуват съпруга й, тя изпраща от Пловдив

телеграма до самия Стамболов

с искане за освобождаване и втора - до своя министър на просвещението и едновременно брат - да подкрепи пред премиера нейното настояване. След по-малко от месец Благоев е освободен.

Георги Живков

Последното учителско място на Вела Благоева е в с. Тръстеник, Плевенско. Не случайно, тази гимназия се слави в цяла Северна България. Към 1912 г. напуска и се завръща в София, отдава се на обществена дейност. Остава без пенсия, горда, достолепна.

Не по-малко интересна е съдбата на другия неин брат - Никола Живков (1847-1901), защото е свързан с важен факт от българската история. Той е учител, читалищен деец, но пише стихове, комедии, драми. Преди Освобождението забягва в Румъния, запознава се с Ботев и му помага в редакторската работа. През лятото на 1876 г. участва като доброволец в сръбската армия при войната с Турция и е под командването на своенравния генерал Михаил Черняев,

който самодейно напуска руската армия и отива в Сърбия.

След Освобождението Никола Живков се занимава с литературна и обществена дейност, но след превратa срещу княз Батенберг през 1886 г. е изгонен от България и отново живее в Румъния четири години. Единият брат е регент, шеф на Народното събрание, министър, а другият - емигрант, може би поради своето русофилство.

Покрай посредствените си стихове обаче Никола Живков написва и едно стихотворение-песен с първи стих

"Шуми Марица окървавена"

И то става български химн за десетилетия - до идването на комунизма през 1944 г.

Със създаването на тази творба са се занимавали мнозина изследвачи, а поводът за написването е бил странен - прогонен от сърбите през есента на 1876 г., Никола Живков бяга в Румъния, написва пиесата "Илю войвода" и при представление през същата есен в Плоещ приготвя нещо като интермедия за паузата между действията - текст и мелодия. Изпълнението на "Черняев марш" с първи стих "Шуми Марица" е прието така възторжено, че той отпечатва текста в Букурещкия вестник "Новинар".

И творбата тръгва по своя път. По време на Съединението я пеят с вдъхновение, при боевете през войната от 1885 г. с нея се печелят победи. В следващото десетилетие започват обсъждания дали тя да не стане държавен химн. Но без никакъв официален акт тя вече е станала, народът я е приел. През есента на 1912 г., след започването на Балканската война,

Вазов забелязва

че един текст, в който се споменават "юнака донский" и името на ген. Черняев, едва ли е подходящ за национален

химн и се залавя да преработи стиховете, а всъщност запазва първата строфа и написва нови. След това редица музиканти се опитват да правят нова хармонизация. Между тях е и младият Панчо Владигеров (през 1919 в "Популярна музикална библиотека").

Никола Живков, авторът на "Шуми Марица окървавена..."

"Шуми Марица" се изпълнява три десетилетия по Вазовия вариант. Така я знаем и днес. Но това не намалява заслугата на Никола Живков, брата на Вела Благоева.

През 1980 г. излиза луксозен албум, посветен на нейната дейност. В него

не се споменава ни дума за братята ѝ

няма нито една тяхна снимка. Те просто не съществуват. Това не е фалшификация, то си е обикновена комунистическа манипулация, обичайното пренебрежение към нашите национални ценности. А вътре е пълно със снимки от партийни конференции, на видни партийни другари, които са се срещали със семейство Благоеви.

Вела Благоева запазва своята творческа енергия до края на своя живот (1921) и сътрудничи в сп. "Червен смях". Три години след нея си отива и Благоев, след като безуспешно се е опитал да спре поръчаната от Москва братоубийствена касапница, наречена Септемврийско въстание. Времето на двамата идеалисти на социализма Благоеви е отминало, тяхната партия се е болшевизирала и се е нарекла комунистическа.

РАЗПЪНАТА МЕЖДУ ОБЩЕСТВЕН И СЕМЕЕН ДЪЛГ

Екатерина Каравелова - гражданка и страдалица

В съдбовните седмици през есента на 1885 г., когато Сърбия напада България в гръб след Съединението, министър-председател е Петко Каравелов. Така твърди документираната политическа история. А дали психологическата и фактологическата няма да се противопоставят и да посочат Екатерина Каравелова, неговата 25-годишна съпруга?

В нощта срещу очаквания за фатален 6 ноември 1885 г., когато в София Министерският съвет получава телеграмата на княз Батенберг от фронта, че може би трябва да изоставим Сливница и да се изтеглим назад, т.е. да дадем път на крал Милан и да се изпълни неговата закана, че ще си пие кафето в София. Двама души казват: не!

Първата по време е Екатерина Каравелова, която получава в ръцете си телеграмата след полунощ. Помолила е съпруга си, министър-председател, да поспи след серия безсънни нощи. Събужда го, след като е вече свикала министрите, подава му тревожната телеграма с думи,

че ще победим

В последвалото следполунощно заседание на кабинета в техния дом министрите са стъписани, почти отчаяни. В изтеклия ден дипломатите са идвали да ги питат къде ще се евакуират. Тя седи в тъмната сянка на ъгъла и мълчи, а през целия предишен ден е обикаляла из София, за да видят столичани, че съпругата на премиера е спокойна и че няма нищо страшно.

Идва военният министър Никифоров (закъснял с

минути, телефони още няма). Той е категоричен и потвърждава нейния усет и оптимизъм - не! Имаме запаси, подкрепленията утре ще пристигнат до Сливница. Никакво отстъпление!

Само след дни тя получава странен подарък от военните - забравения в Драгоман при бягството

звънец на сръбския крал Милан

Княз Батенберг й подарява свой скъпоценен портрет като признание за нейната роля в победата.

И почват нашенските интриги, завист, сполетели почти всичките ни големи хора - била любовница на княза - затова. Четири години преди това жертвата е съпругът - нашепват на руския император, че е нихилист и е срещу Русия. Дори посещението в резиденцията на Александър II Ливадия и личната среща не помага - и Каравелов, и княз Батенберг да се махат. Тежката лапа на мечката се стоварва първо и веднага върху кабинета на либералите - преврат и отмяна на Търновската конституция, управление на руски генерали. Князът преглъща унижението, но

Екатерина и Петко Каравелови, току-що оженени, Русе, 1882 г.

само след пет години идва и неговият ред - детронират го. Симеон Радев добре е описал тази българска драма в "Строителите", не е нужно да повтарям.

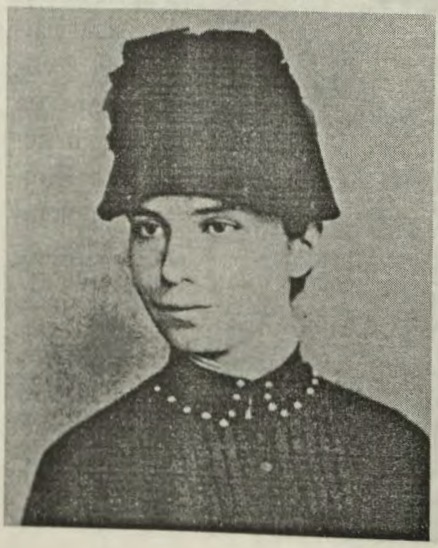
Екатерина Каравелова е тъкмо

между нашите големи хора

Екатерина Пенева като ученичка в Русия, 1878 г.

Екатерина, Русе 1878 г.

Ръфана е била в дългия си живот от много посоки, без милост към трагичната й човешка съдба. Узнаваме за почти всичко благодарение на внука й Петко Дренков и на съпругата му Фани, на проф. Филип Панайотов чрез прекрасната им документална книга "Като антична трагедия" (1984).

Ако се върнем към началото - родена е в Русе през 1860 г. Леля й я завежда от малка при сина си в Русия - той е Тодор Минков, създателят на прочутия пансион в Одеса. Оттам - в Москва, у семейството на запасния генерал Лермонтов, аристократ. Приемат способното българче като дъщеря. Не се среща с нашенци. Изключенията са малко - бъдещата Райна Княгиня,

Петко Каравелов. Завършва средно образование с отличие. Огорчени са, че след прекарани заедно 8 години момичето иска да се върне в току-що освободената си родина, макар и да е забравило майчиния си език.

Първата драма - след митарства от седмица пристига в родния си Русе, но

сестричката не я познава

и праща тази рускиня при съседите.

Тя е на 18 години, получила високо образование с френски, немски, руски и с аристократични привички, а попада в бедна схлупена къщурка и между полуграмотни съграждани.

Цяла година й трябва, за да се приспособи. Неуморно дава частни уроци. През това време на няколко пъти пристига в Русе нейният познайник от Москва Петко Каравелов (да види болния си брат Любен Каравелов и после да го погребе). Отправя й и предложения за брак. Тя ги отхвърля решително - иска да учи медицина. Той има самочувствието на висш сановник в току-що освободената България. Началническият му мундир пред нея не помага.

Митрополит Григорий Доростоло - Червенски в Русе, приятел на семейство Каравелови

Нова драма - през втората година, когато е вече нещо като директорка на гимназията, започват да чукат на портата им кандидати за женитба, полуграмотници.

По - добре е Петко Каравелов - все пак е бил студент, макар и незавършил.

Оженват се през 1880 г.

Само след година той е вече министър-председател, след като е бил избран за депутат от нейния град Русе.

Тя признава в спомените си, че не може да свикне с ролята си на министерша и си остава учителка в Русе. Пристига през ваканцията при него в столицата и след кратко напрежение между двамата заради картоиграчеството му и сприхав характер, остава.

Трета и последващи постоянни драми в съдбата на тази силна и умна жена: гонения към съпруга й, кратка емиграция в Румъния, смърт на първата им рожба, второ премиерство, детронация по руско внушение на княз Батенберг, година след победоносното Съединение,

Екатерина и Петко Каравелови с дъщерите си Виола и Лора в двора на тяхната къща, София, ул. "Левски" N 20, 1901 г.

регентство, отказ от него, арест.

През 1891 г.

вече не само арест

Екатерина след завръщането си от Русия, Русе, 1878 г.

Петко Каравелов - последна снимка, 1902 г.

а и съд - 5 години затвор и мъки в Черната джамия (сега църквата "Св. Седмочисленици") - затова по негово завещание гробът му е в нейния двор, на гърба на олтара. И нейният е там, но името й го няма.

Търчи по дипломати, пише изложения да го спасява, защото животът му е застрашен. И нейният доскоро е висял на косъм - съдят я за предателство. Но неин адвокат е Константин Стоилов и я отървава. Само след четири години той ще бъде министър-председател. Адвокат на Петко Каравелов е Алеко Константинов.

Осъждането е по искане на всемогъщия Стамболов. Но той пада от власт през 1894 г., а Петко Каравелов

Виола Каравелова - Хербст (1885 - 1934)

Лора Каравелова (1886-1913), съпруга на Дренков, а по-късно на Яворов

остава в затвора

за разлика от други освободени политици.

Нашенска история. Позната от много повторения.

През тези години тя мизерства, но отглежда двете си дъщери - Виола и Лора. Домът й на ул. "Левски" 20, досами Народния театър (тогава още непостроен), е като прокажен. Познатите преминават по отсрещния тротоар, край желязната ограда на Градската градина (няма я, изскубаха я след 1944 г.). Единственият близък човек, който се осмелява да прекрачи прага й, е големият поет Пенчо Славейков.

Все пак пускат от зандана съпруга й, след няколко години политиката пак има нужда от него и той става за кратко министър-председател (1901), но здравето му е вече скършено. При тежкото му предсмъртно заболяване тя е

натрупала дългове и

продава къщата

за да ги изплати. Отказва парична помощ от Двореца, от княз Фердинанд, с когото е в неприязнени отношения. През 1903 г. Петко Каравелов умира.

Децата й растат. Лора, красавица на София, е своенравна и упорита като майка си, предприема авантюра с любимия, начетен човек, станал след време един от нашите големи дипломати. Волята на Екатерина е желязна - връща дъщеря си от бягството, настигната във файтона край Карлово, и я оженва за перспективен кандидат от тяхната Демократическа партия. (Само след години тя напуска същата партия в знак на несъгласие, 1911).

Нов крах. Лора ражда дете и след това се разделя със съпруга си Дренков. Залюбва се с Яворов. Женят се през 1912 г., а в края на 1913 г. тя завършва трагично живота си в техния дом на ул. "Раковски" 136. Хлевоустата мълва и алчни вестникари тогава и през десетилетия нищят драмата - самозастреляла се или убита? Яворов смогва да издържи една година и избира смъртта - сляп, обруган. Когато Лора умира, майката е в Русия с дипломатическа мисия.

Екатерина Каравелова, София, 1926 г.

Не стига тази трагедия. Другата дъщеря Виола, също красавица, свързва живота си с големия

интелектуалец и журналист Йосиф Хербст. След като е бил директор на печата (сега БТА), редактор на вестници, той вдига глас срещу беззаконията на управлението и изчезва през 1925 г.

Убиват го без съд!

Виола загубва разсъдък, ходи по заведения с окачен на шията си портрет на нейния мъж, и през 1934 г. си отива. Тъкмо тогава в печата се появяват статии в памет на Яворов по повод 20 години от кончината му. За Екатерина Каравелова той е убиец на дъщеря й. Майката знае, че е голям поет, но нервите й не издържат и тя написва протести във вестниците.

Личните й драми свършват, вече няма кого да губи, изпратила е всичките си най - близки.

Обществените напрежения са неотстъпно край нея още от 1880 г., когато свързва съдбата си с Петко Каравелов. Обикаля заедно с него страната тогава през лятото (не отиват на почивка) - от Силистра до Орхание (Ботевград), тя пълни тетрадки с искания и предложения на хората от села и градове, неотлъчно до министър-председателя и по негова молба да му помага. Слуша го, нали е толкова по - млада. Била е на 20 години, а той - на 37.

В спомените си доста по - късно признава, че

не е разбирала нищо от политика

и нямала интерес към нея. А с времето цялата се потапя в политиката.

За Съединението (1885) вече стана дума. Като преследвани при управлението на Стамболов, те двамата издават прекрасното списание "Библиотека свети Климент".

След смъртта на мъжа си тя продължава да изнася сказки, да пише публицистика, става първостепенна и дори

международна фигура

През 1924 г. е в Ню Йорк на учредителен конгрес на женска лига за мир и свобода, произнася реч. През 1923 г. се е опитала да примири власт и преследвани чрез помощен комитет за пострадалите и редица публични призиви. През 1932 г. посещава Румъния, още в началото на хитлеристките призиви срещу евреите, участва в комитет за тяхна защита заедно с Антон Страшимиров и проф. Асен Златаров, а по - късно, през 1943 г., когато опасността от депортиране става реална, се включва заедно с голяма част от българската интелигенция, депутати, митрополити, цар в акцията

за спасяването на българските евреи

Тогава е на 83 г., но преживява още една крупна победа, както през 1885 г.

Енергичният й, изтерзан от страдания дух, намира покой през 1947 г.

Като минете през градинката на църквата "Свети Седмочисленици", можете да се отбиете за миг и да положите цвете на гроба край източната стена. Там почива тази достойна гражданка и жена - мъченица.

"Помолитесь обо мне" - бе писала Ахматова в "Реквием".

Гробът на Екатерина и Петко Каравелови, край църквата "Св. Седмочисленици" в София. Нейното име не е изписано върху плочата

СИЛУЕТИ ОТ ВЪЗХОЖДАЩАТА РОДИНА (1919-1944)

МЛАДОСТ НА СТАРИНИ

Дора Габе - между любовта и поезията

Датата е 25 декември 1978 г. На трибуната в грамадната зала на тогавашния Партиен дом са насядали дузина сановници - от единствената и всемогъща БКП, от министерства, от Писателския съюз (почти министерство и той)... Сред тях и дребната фигурка на юбилярката - Дора Габе, навършила 90 години.

Речи, приветствия, стандартни партийни глупости, които се произнасят за всекиго. И неизменните папки от кожа с поздравителни адреси от разни организации. Към всеки от тях - кошница с разкошни цветя.

Дора Габе, 1927 г.

Дора Габе вече не чува, но се прави, че слуша внимателно. А мисълта й се рее назад, назад, далече в първото десетилетие на века. Край нея е Яворов. Чете стиховете на 17-годишната авторка. Поглежда я с маслинените си очи и драсва някоя дума върху листа. Под негова необявена редакция излиза първата й сбирка "Теменуги" (1908). Изминали са оттогава цели 70 години.

Докато от трибуната се редят

дотегливите формули, тя си мисли с горест:

Защо пренебрегнах Яворов?

Защо ли не го допуснах до себе си? - И си отговаря - Времето ли бе такова, много млада ли бях? Или защото през есента се появи Боян?

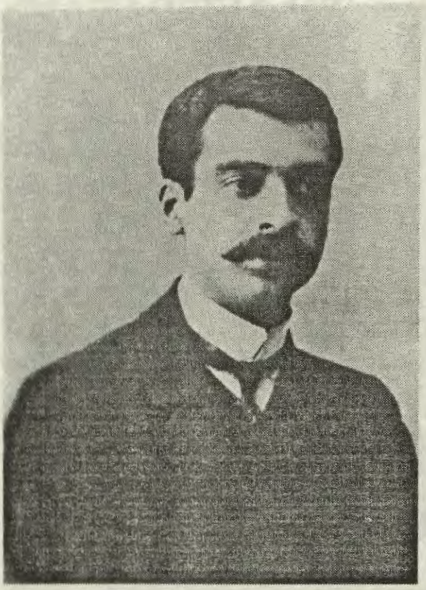
Запознанството с Боян Пенев, тогава още доцент в Университета, интересен мъж и още по-интересен ум, завършва бързо с брак.

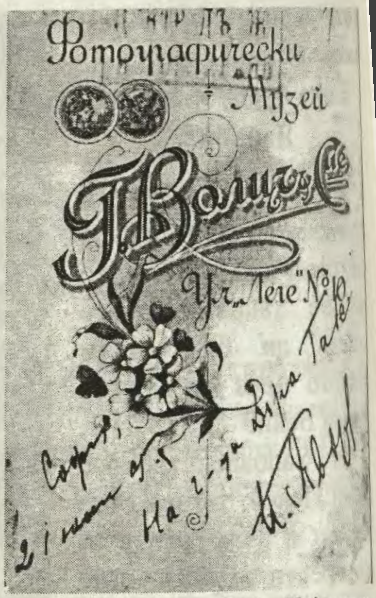

Дора Габе (вляво, седнала) с д-р Лиза Пастернак, майка на Панчо и Любен Владигерови, Шумен

Дора е решителна и освободена от предразсъдъците на времето. Като ученичка във Варна дръзва първа да се появи с кънки на пързалката по къси панталонки. - Момиче с голи крака! - разказваше леля ми с възмущението на тогавашните закостенели нрави. Тези думи тя произнесе на старини, когато късите поли и голите крака вече бяха завладели българските улици. Но леля ми живееше във времето на своите младини, останали с повече от полувек назад.

Тече по сценария програмата на честването, а в спомена си тя застава в тъмния коридор край външната врата на някогашния им апартамент с Боян Пенев. Затръшва отвътре, все едно, че е излязла. И застава безмълвна, неподвижна в мрака. След минути се чуват звуците на пианото - Боян започва да импровизира. Смята,

През 1905 г. Яворов подарява своя снимка на Дора Габе. Надписът, който се чете, е на гърба на портрета.

че вече е сам в къщата. Излива в звуци натрупаното от детинство страдание, вплита мотиви от сонатите на Бетховен.

И още по-назад. Добруджа, чифликът. Бащата Петър Габев с неговите усилия да приучи съседите към техника, към модерна обработка на земята. Беглец в свободна България от Украйна, от притесненията в царска Русия и от антисемитските погроми. Уважават го, избират го дори за народен представител, вярват му.

Стряскат я ръкопляскания, но за кратко. Пренася се в годините след Първата световна война в кухничката на Владимир Василеви, където са се събрали поети и писатели, за да обмислят следващата книжка на "Златорог". Всеки предлага нещо, тя мълчи. Редакторът - домакин я поглежда и пита: - Дора а ти? Защо не напишеш за някогашните си детски дни в Добруджа, толкова пъти си ни разказвала?

Така се ражда една от най - свидните й рожби, появила се първо на откъси в сп. "Златорог", а после и

в книга - "Някога" (1924)

С Боян вече са разделени, виждат се само при общи гостувания или на златорожките сбирки. Там редовно ходи и друг постоянен сътрудник на списанието - младият поет Йордан Стубел. Между тях постепенно се заражда близост.

Дора Габе, 1918 г.

Стихове не идат, а когато се явят, тя усеща, че не са желаното.

Годините минават, красотата й бавно се стопява в бръчки. Настъпват и тежките години на Втората световна война, еврейският данък, непоносим. После жълтите звезди, изселванията от столицата. Част от тези унижения отминават голямата и уважавана поетеса, любимка и на малките със стиховете си за деца.

След хитлеристките безумия на наши властници идат други - комунистическите.

И ето, че чудото става, когато е вече към 80 години. Зазвучава у нея далечният глас на Яворов от неговите скътани писма и тя отново е млада.

"Все ми се струва, че съм Ви виждал някъде преди да се запознаем" (през лятото тя е в Добруджа, а Яворов - в София, писмо от 12 юни 1905 г.).

"Вие никога недейте бави да ми изпращате новонаписаното, аз ще Ви го връщам с указания на поправки, както правехме по - рано" (известният вече Яворов, без да ще, документира характера на техните литературни взаимоотношения, същото дълго писмо от 12 юни).

"С работата си Вие ми услужвате повече, отколкото аз Вам" (пак там, деликатно отклоняване на благодарности).

"За тая душа - песен..., Вие всякога можете да се надявате на мене" (писмо от 21 юни 1905 г.).

"Ще Ви водя дотогава, додето имате нужда да бъдете придружавана... Да Ви изправя срещу шаблона, култивиран в нашата литература от стари и млади лирици... В лириката ний имаме ред мъртъвци, които ходят между живите" (същото писмо от 21 юни, като че текст от учебник за млади автори).

"Недейте ми се сърди, че Ви наричам дете" (писмо от 30 юни 1905 г.).

Дали от тези думи, дали духът на Яворов и някакви тайнствени нашепвания от Боян Пенев, десетилетия след кончината му, но в нея напират млади сили и стихове за любов, неприсъщи на възрастта й.

Тя е изненадана повече отколкото литературните влъхви, когато през 1967 г. се появява

сбирката "Почакай слънце"

Изминало е цяло десетилетие от взрива на "Почакай слънце", но стиховете с настроенията при тяхното създаване отекват в нея, докато от трибуната на юбилея се редят велможи и поздравителни словеса, както са предвидени по сценария.

Когато отзвучава и последната реч, настъпва за нея драмата на този ден. Дошла е от легло, с температура,

ставите я болят, едва става от стола, няма сили да пристъпи. Почти я изнасят от сцената.

Велможите са грабнали частица от нейната светлина и бързат да хукнат нанякъде, като я оставят във фоайето сама и безпомощна. Чиновничка от Писателския съюз панически издирва служебната кола. Тръгнала е с някой от началниците. Кошниците с цветя и букетите са натрупани в коридора, но Дора няма сили да носи себе си, камо ли да влачи тежките дарове на славата. Те всъщност не са били предназначени за нея, а за помпозността на тържеството. В ръката си Дора стиска букетче, отстъпено й от актрисата след края на тържеството.

Дора Габе, 1935 г.

Докато сюрията началници са се наредили около някоя софра, Дора зъзне в декемврийския студ пред грамадната порта на партийната цитадела - охраната не може да търпи никого вътре, трябва да заключи. Добре поне, че съседката Блага Димитрова й прави компания. След около час колата все пак пристига и ги стоварва пред дома на Дора. Тя не е слагала залък в устата. Хлътват в съседна закусвалня - късно, всичко е свършено.

Велможите отдавна пируват на обилната трапеза, юбилярката си ляга гладна и сама в апартаментчето тип каюта. Но тя може да мисли. Отново се изнизват дните й, дългите години. Голямата българка и еврейка Дора Габе. Обичана не само от децата.

СТРАДАНИЯ И ОПТИМИЗЪМ

Елисавета Багряна цял живот заобиколена от смъртта

Поетическият път на Багряна е известен - всеки ученик разпознава лика й, знае стиховете и книгите й. Но женската орис на Елисавета Белчева е твърде странна, свързана съдбовно с мъжки фигури и със страдание.

Тя се превръща в Багряна през 1922 г. (вече е на 29 г.), когато дебютира в голямото сп. "Златорог". Неин прекръстител - при това, без тя да знае - е редакторът Владимир Василев. Но псевдонимът е находка, възприема се веднага и се запомня.

Като момиче на 17 г., след завършване на гимназия, Елисавета поема първи риск - отива учителка на село в далечен край през есента на 1910 г. Там среща необикновен човек - Тодор Христов, директор на прогимназията, а по-късно журналист, дипломат във Виена, Берлин, Анкара и Москва, където

загадъчно умира след прием

през юни 1940 г. Начетен, с поетична душа, той се опитва да направи впечатление на красивата млада учителка. Но тя е решила да следва и се разделят. След епизодични срещи по разни места тя узнава с горест за кончината му и отива да го изпрати в църквата "Св. София", след като самолет докарва тялото. Така завършва първата й близост.

После я харесва не кой да е - Йордан Йовков. Остават колеги в общи компании - първо студентски, после около сп. "Златорог".

Омъжва се през 1919 г. за офицера Иван Шапкарев, син на големия ни фолклорист и възрожденец Кузман

Шапкарев. Но сам интелигент от висока класа. Разделят се с него през април 1925 г., тъкмо при ужаса от комунистическия атентат в църквата "Света Неделя". На върха на поетическата си слава преживява тежко страдание и развод. Сближава се със знаменития проф. Боян Пенев, пътува с него до Франция, преживява изключителното интелектуално общение с него. За да го изпрати само след две години в момент, когато приготвят сватба.

Елисавета Багряна, 1923 г.

Покорена от неговия ум и от необятните му познания, в началото на тяхното познанство тя изпада в "Унес" и се пита:

Като двойна звезда ще засветим?
- Ти не знаеш? Аз също не знам -
но води ме, води ме натам!

За да стигне съвсем скоро до страшно предчувствие:

Преди да звъннат утринна,
звъниха за вечерня,
преди да чуя сватбени,
надгробни чух слова ...

Трагедията я застига скоро, през 1927 г., и предчувствието се излива в друг стих, в "Реквием":

Крило над мене спуснато,
крило на орис черна ...

Среща в живота си след това личности като интелектуалеца Иван Бочев, сръбския поет-авангардист

Елисавета Багряна, 1927 г.

Раде Драйнац, словенския изследвач на световното изкуство Изидор Цанкар, нашия световен скитник Матвей Вълев, след завръщането му от Южна Америка, за да свърже съдбата си през 1943 г. с друг наш скитник и интелектуалец - Александър Ликов.

Но година преди това ще й се препречи изпитание, което тя ще осъзнае чак десет години по-късно. И цели поколения ще вярват и ще преповтарят

една грандиозна лъжа

скалъпена в партийните лаборатории на БКП и Държавна сигурност: че тя е виновница за гибелта на Вапцаров.

Истинските виновници пускат фалшива следа, за да се скрият от презрението на обществото. Не ги е еня, че това е най-голямата българска поетеса.

През 1942 г. е заловена значителна група съветски агенти с терористични задачи, както и ръководни членове на нелегалната комунистическа партия. Започва голям процес със стотици свидетели. Една вечер при Багряна пристига Матвей Вълев (на младини с леви убеждения) и носи тънка книжка - "Моторни песни" от Никола Йонков. Обяснява, че са близки, че го цени като поет и моли да прочете стиховете и да се яви на процеса като свидетелка, тъй като младият автор е замесен в тежка конспирация - възложено му е било

да поеме мино-подривната работа и го заплашва смъртна присъда.

От всички поканени по различни линии свидетели на Вапцаров, които да се явят пред съда, Багряна е единствена, която изпълнява обещанието. Питат я дали имат качества стиховете на обвиняемия, тя казва своето "да". Но може ли с това да спаси тикнатия в терористичния капан млад човек? Кой съд би се поддал на такава съпоставка?

На едната везна са стиховете, на другата - взривове

Истината е, че в средите на БКП изобщо не са ценели новаторската поезия на Вапцаров и затова така леко са го жертвали.

Една библиографска подробност: идва БКП (тогава БРП-к) на власт през септември 1944 г., всички живи партийни поети издават сбирка след сбирка. За Вапцаров се сещат чак след цели две години и то благодарение на усилията на Христо Радевски.

Защо е тогава закъснялата акция срещу Багряна през 50-те години? Защото

името на Вапцаров прогърмява по света

у нас младите го ценят и четат. Трябва да се намери виновник за гибелта му. По време на

Боян Пенев, рисуван от Цено Тодоров. Портрет с маслени бои, 1919 г. Оригиналът се намира в Националната художествена галерия

процеса през 1942 г. всичките усилия на БКП са за спасението на Младен Исаев, който според мъдрото им ръководство е истинският поет на тяхната партия. И успяват чрез връзки по високите етажи.

Активното мероприятие срещу Багряна успява да настрои и млади, и стари срещу нея за десетилетия. И тя е длъжна да мълчи и да търпи партийните своеволия.

Отново една смърт, за която няма никаква вина, трови живота на поетесата, иначе насаждана във всякакви ръководства и президиуми.

Съпругът ѝ, Александър Ликов, успява да се спаси от касапницата през 1923 г., пътува и работи по света, ценен със своите познания и многоезичие. Завръща се в България след амнистията преди началото на Втората световна война и не се занимава с политическа дейност, макар да е известно, че поддържа връзки с левичари.

Графична маска на Багряна, рисувана от Дечко Узунов през 1924 г. за сборника "Пет години"

След като идват на власт през 1944 г., неговите стари познайници го канят в Министерството на външните работи. Но той се откроява със своите познания и езици между полуграмотните нови дипломати, дошли от горите.

Основава се новата държава Израел и през 1948 г. му предлагат да замине там посланик. Подготовка за пътуване, вещи, тоалети за поетесата-посланичка... Но според перфидните тайни правилници на Държавна сигурност, заимствани от КГБ, без никакво предупреждение ги връщат

от перона на гарата, когато са с паспорти, агреман, багаж.

Ликов преглъща това унижение от своите, но хваща рак и скоро си отива. Багряна отново среща смъртта на близък човек и остава сама.

Смята, че вече няма какво да губи и идва най-страшната мъка. Любимият й внук, Любчо, изпратен войник в бойна част, заболява. Отказват му лечение - софиянецът, внукът на голямата поетеса, се глези. Когато схващат, че е много сериозно и го пращат в София, вече е късно.

Багряна преживява това с голяма мъка и отново чрез стих се самоукорява: "В дълголетството сякаш виновна."

Цял живот смъртта витае около нея жестоко, а мнозина я смятат за галеница на съдбата и на властта. Сега поне да пожалим паметта й.

Сътрудници на сп. "Златорог": седнали на пода, от ляво на дясно - Й. Стратиев, Н. Фурнаджиев, Й. Стубел, А. Каралийчев; седнали на столове - Н. Лилиев, Д. Габе, Вл. Василев (редакторът), Сп. Казанджиев, А. Каменова, Н. Райнов; прави - Г. Цанев, Вл. Полянов, Цвета Ленкова (съпруга на Вл. Василев), Г. Райчев, Е. Багряна, Я. Янев, Ас. Златаров, Н. Шейтанов; втори ред прави - Д. Шишманов, Ч. Мутафов, Сим. Андреев. Снимката е направена на 17.IX.1925 г.

РИЦАРЯТ И НЕГОВАТА ДАМА

Владимир Василев и Цвета Ленкова

Той - на 35 години, запасен офицер, мобилизиран в Главната квартира, разположена в Кюстендил през времето на Първата световна война. Но също - виден столичен юрист, известен в обществото повече като литературен критик, сътрудник на прочутото списание "Мисъл", спряло да излиза десетина години по-рано. Владимир Василев (1883-1963).

Тя - на 17 години, ученичка в Кюстендилската гимназия, хубава, весела, пъргава. Родителите й редовно канят в дома си столични интелектуалци, попаднали в армията през Първата световна война и с присъствието си дали рядък шанс за духовния живот на градчето. Цвета Ленкова (1900-1952).

Между непохватния, тромав, мълчалив и затворен, но с изблици на духовитост мъж (за нас сега младеж, за тогава - стар ерген) и момичето текат токове на привличане. Той непрекъснато я снима с фотоапарата си.

Цвета Ленкова и Владимир Василев като младоженци, 1920 г.

От 31 август 1919 година тя е вече в София, негова съпруга. Войната е свършила, катастрофата вилнее в столицата и в цяла България. И тогава, в тягостна-

та обстановка на окупация, Владимир Василев се решава на рисковано начинание -

основава списание "Златорог" (1920-1943)

Така щастието му става двойно - в дома е неговата обичана Цвета, а кухничката им е редакцията на "Златорог". Постоянно там присядат съредакторите му - големият литературен историк проф. Боян Пенев, поетът Николай Лилиев, художникът, поетът и критикът, създателят на БНР Сирак Скитник. Кани и млади сътрудници, предимно поети.

Текат първите години на семейна идилия и на новото списание, което веднага печели огромен авторитет. Редят се книжките на "Златорог" с най-добрите творби на български писатели, но домът е тих и постепенно става неуютен без детски глас. Няма рожба. И така до края.

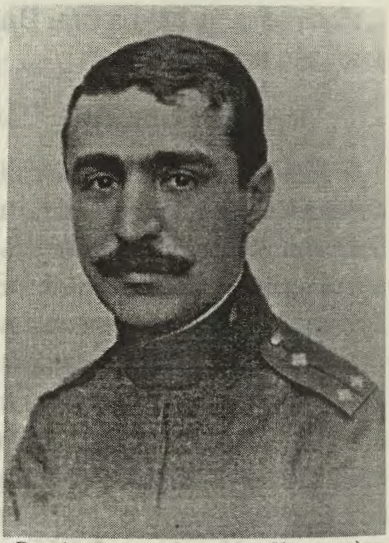
В "Златорог" обаче се раждат имената на Багряна, Йордан Стубел и др. - все находки на редактора Владимир Василев. С тях идва още един Йордан - Стратиев - строен младеж, даровит поет, чаровен. От окото му не убягва интереса на младата домакиня към него. Уважението към редактора, дал му път в литературата, изпречва стена пред взаимното влечение.

Цвета като ученичка в Кюстендил, около 1916 г.

Стратиев приема предложеното му дипломатическо място в Букурещ и заминава - далеч от магнитните очи.

Владимир офицер в Кюстендил

Цвета ученичка в Кюстендил

Женската решителност понякога е по-силна от мъжките колебания: Цвета напуска дома си и пристига при него в румънската столица.

Клюкарска София се тресе от скандал

За тогавашните еснафски нрави това е революция. Видният съдия, бившият директор на Народния театър и настоящ редактор на най-голямото списание - напуснат от съпругата си.

Изминават месеци. Обстановката в букурещката легация става нажежена. Отлитат и първите буйни искри на близостта между Цвета и Йордан, никнат битови несгоди на всекидневието. Цвета отново е рискуваща: качва се на влака и се завръща в България. Отсяда у родителите си в Кюстендил - след скандалното бягство не може да помисли за семейния дом.

Сплетните отново се вихрят и стигат до ушите на Владимир Василев, изстрадал всичко, но запазил чувството си недосегаемо.

Останалите в Държавния архив (фонд 373-к) десетки писма отразяват

лошканията на отношенията между двамата

през дългите години от запознанството до края. Като докосвах тези увяхнали късове хартия, имах усещането за нещо недостойно - ровичкане в най-интимните мигове на двама покойници. Дано Бог ми прости... Нали е в името на историята и на истината.

Една бележка върху лист от тетрадка бележи началото на кореспонденцията - на 12 февруари 1917 г. тя го кани да се видят у нейната съученичка Зорка. Той капитан, мобилизиран в Главната квартира. Връзката им е още тайна.

На 26 октомври 1918 г. той вече пише на своя приятел Ленков, баща й, за да иска ръката й. Неговият отговор е сърдечен и положителен. Събитията извън тях се развиват главоломно и ги принуждават и те да бързат:

Цвета, сн. около 1920 г.

Главната квартира е евакуирана в София. С нея и Владимир Василев, който е демобилизиран и заема мястото си на подпредседател на Окръжния съд. България е победена, столицата ни окупирана. На 18 януари 1919 те вече са годеници, а след седем месеца - и съпрузи. Родителите й чакат дете, а то не идва. Започват първи терзания: на 27 октомври 1923 г. тя му пише от Кюстендил: "Аман от

тия бебета. До гуша ми е дошло. Снощи се скарахме с майка ми."

Обръщенията и подписите в писмата са неизменно нежни. До фаталната за тях 1926 г., когато се развиват букурещките събития. През ноември и декември тя му пише от Кюстендил дълги писма на разкаяние и отчаяние, моли Бога да й прости. Ето само един характерен откъс: "Свърши се с мене. Свърши се с радостта. Никой не може да ми се радва тъй както ти ми се радваше. Никой не може да ме обича тъй както ти си ме обичал, Златко. Не съм се отчуждила, никога няма да се откажа от тебе. Аз нямам вече сърце за другиго."

Това писмо е от ноември 1926 г. и

в него се крие една тайна

През октомври пред църковния съд е постъпила молба за развод от Цвета с обвинения, че Владимир

Владимир Василев със семейството на съпругата си в Кюстендил. Вторият прав от ляво с брадичката е големият писател Георги П. Стаматов, тогава съдия в града, 1920 г.

Василев е разстроил брака им с грубости и незаинтересованост. Заявлението и мотивите са предварително съгласувани с него от адвоката и той благородно се е съгласил да поеме несъществуващи вини, за да има право тя да сключи втори брак.

Цвета Вл. Василева, вече завърнала се в семейния дом, снимка около 1930 г.

Само след две седмици тя се отказва, Николай Лилиев и баща й съдействат да се стигне до това решение. След няколко месеца престой в Кюстендил тя се завръща в съпружеския дом, приета благородно от нейния рицар, и повече никога не го напуска, дори в най-тежки моменти.

През далечната 1959 г. си бях наумил да проучвам основно Яворов и се престраших да посетя Владимир Василев. Всемогъщият някога критик бе помръкнал, облечен в изтрити дрехи. Прие ме в хол, затрупан от книги. Само с тях живееше. Новата власт от 1944 г. му бе подарила живота след мъчителен арест, оставяйки го в мизерия, без достъп до печат, разрешено му е да бъде

коректор на чужди книги

Той не е издал нито една своя приживе... Един от малцината, които се осмеляват да му изпращат поздравителни картички е критикът Атанас Свиленов. Да не бъде сам, компания на масата в писателския стол му правят само Блага Димитрова и преводачът д-р Д. Стоевски.

До кончината си, години преди моето посещение, Цвета е споделяла теглата на страшния за комунистическия

режим "буржоазен реакционен" критик.

Наближавайки 80-те си години, Вл. Василев бе един безпомощен старец с памет и непоклатим дух. Разговаряхме около час, покани ме пак да ида, но се извини - трябвало да излиза, както от години всяка вечер по това време: - Разберете ме, млади човече, ще ида на гроба на Цвета.

Цвета, сн. ок. 1940 г.

Тогава нямах понятие за перипетиите на техните отношения. Много по-късно узнах. Удивлението ми от човека Вл. Василев надмина почитта ми към прозорливия критик и създателя на "Златорог".

Тайната разкри

единият от двамата герои. В мъгливия есенен ден на 3 ноември 1971 у нас дойде поетът Йордан Стратиев, поканен да ни разказва за Багряна. Тогава с жена ми подготвяхме документалната книга. Вплете в разказа си и своята история с Цвета. Думите му останаха само на запис, но през 1974 г. той почина и сега вече може да се огласи споделеното, за което само се намеква в публикацията: "Боян бе много коректен във връзка с едно събитие в моя личен живот ..." (Бл. Димитрова и Й.Василев. Дни черни и бели. 1993, с. 109).

Стратиев разказа потресаваща история за рицарски жест преди кончината на Цвета.

От тяхната авантюра са изминали повече от три десетилетия. Като че ли всичко е забравено. Вече са стари хора и нито се чуват, нито се виждат с нея и с Владимир Василев. Обществените обстоятелства им създават достатъчно мъки. Преживял е и той след идването на комунистическия режим арест - нали е бил царски

дипломат. Не може да печата друго, освен стихове за деца и преводи, крета с жалка пенсия заедно със съпругата си, но е запазил дипломатически привички - иде в стегнато облекло, вратовръзка, букет.

Цвета, сн. ок. 1950

И разказва как тъкмо в тези отчайващи условия - било е началото на 50-те години - става чудото.

Привечер. Звъни се на вратата му. На площадката - Владо, както му казваше той. Старец, не са разговаряли години. Вика го да тръгва с него: - Цвета си отива, рак, да се видите.

Мълчаливо вървят двете побелели глави

по софийските сиви улици. Стигат до болезнения вход на ул. "Цар Борис I" 80. Владимир Василев отключва и сочи вратата: - Там е, иди! - А сам той влиза в кухнята, за да ги остави насаме.

След всички преживени радости и страдания, през декември 1963 г. Владимир Василев склапя очи, току-що навършил 80 години. Без наследници, изоставен на грижите на санитарките от "Пирогов". Погребението му е позор за тогавашните властници и за Съюза на българските писатели. Забранено е да бъде отпечатан некролог,

забранено е било да се държи слово на гроба

Изпратили са го шепа колеги под зоркото наблюдение на ченгета от Държавна сигурност.

За днешните млади хора рицарският жест на престарелия Владимир Василев може би изглежда смешен или поне сантиментален. Но той е толкова неприсъщ за отиващия си XX век, че не би трябвало да потъне в небитието.

ЖЕРТВА НА ИДЕАЛА СИ

Лиляна Димитрова - от гибелта до славата и до забравата

С лека ръка в днешно време някои новоизлюпени демократи доказват себе си, като запращат цели категории хора в гетото на презрението и забравата. А малка е България. Каквото е родила, трябва да го ценим. Или поне да опитаме да разберем. Иначе ставаме като комунистите, дето бяха натирили извън литературата Захари Стоянов, Пенчо Славейков, Лилиев, Йовков ... Но после се освестиха и ги признаха. Кръстиха ги според своите догми "реалисти".

Лиляна - ученичка във Втора девическа гимназия, София, ок. 1935 г.

Ето затова се насочвам към името на Лиляна Димитрова (1918-1944). Заловил си се с една терористка - веднага ще отсече някой от

яростните днешни антикомунисти

И аз съм антикомунист. Но за разлика от привържениците на БКП-БСП смятам, че съм едновременно и антикомунист, и антифашист. Иначе бих бил обикновен фанатик.

А образът на Лиляна просто ме очарова преди години. И досега не споделям комунистическите идеи на Лиляна, нито някога съм я виждал, но изпитвам уважение към ума на тази даровита българка, към готовността ѝ за риск и саможертва. Тя не успява да сътвори дело - загива

твърде млада - но изгради име. И заслужава съдбата й да бъде известна на младите, защото дава поводи за размисъл.

Още студентка тя има една знаменателна среща с големия полицай Никола Гешев. Той е митологизиран като най-големия враг на комунисти и нелегални, свиреп и жесток. А е умен и прозорлив човек. Тази среща би могла да промени съдбата на Лиляна, но фанатизмът на младата ремсистка не й позволява да схване смисъла на неговите думи. Не осъзнава дори, че отсъства каквото и да било насилие. Напротив, той се опитва да я убеди, че е умна и способна, че трябва да завърши юридическото си образование и да бъде полезна на народа си. И я пуска да си иде, като преди това изброява по ден и час всичките й нелегални действия, за да й покаже, че има всички основания да се отнася по друг начин.

За нейното вече заразено с бацила на подривността съзнание това не е нищо друго, освен клопка, опит да бъде отклонена от правилния път на революционно действие.

Дори наум не й идва, че обстоятелствата, при които е арестувана, дават повод за сурови полицейски действия: заварват я в дома й да размножава позив на пишеща машина. Било е декември 1939 или януари 1940 г.

Бихме могли да предположим, че мекото отношение на Гешев е подбудено и от друга причина:

тогава Сталин и Хитлер са все още съюзници

обвързани с пакт за ненападение и с тайно споразумение за подялба на Полша. То е изпълнено само няколко месеца преди разговора между двамата - през септември 1939 г., когато хитлеристите нахлуват и окупират западната част на Полша, а болшевиките от Червената армия с малко закъснение - вероятно от кумова срама, за да не се изложи СССР като съдружник на Хитлер - източните райони на

съседката си.

Такава версия е малко вероятна, защото през същите месеци полицията е направо жестока към нелегалните и протестиращите.

Гешев е преценил, че Лиляна Димитрова е способен човек, който заслужава особено внимание и отношение. Опитал се е да я убеди, че идеи със сила не бива да се налагат, с оръжие и с кръв. И сам не е употребил насилие, за да й покаже. Не го е разбрала.

Както нечути остават

много време преди това предупрежденията на мъдрата учителка Анастасия Тошева. Още през 1911 г., преди да има революция в Русия, тя забелязва увлечението на младите по примамливите идеи за равенство, което да се извоюва чрез борба с всякакви средства - включително с кръв. Съзнава какви опасности за обществото предвещават подобни убеждения. Прозрението на възрожденката-просветителка е невероятно и равно (поне доколкото аз зная) само на "Доводи на Хербърт Спенсър срещу социализма" от края на XIX век (брошура, непреведена на български). Тошева майчински се обръща към своите потомци:

"Когато изучавате с възторг икономическото "верую" на Маркса, Енгелса, на Максим Горки и др. гиганти на новомодната мисъл, не забравяйте и "веруюто" на Паисия ... Новия гнет на духовната, на икономическата, на политическата ни нова робия, готвена тъй неусетно, тъй бързо, тъй пламенно от мнозина от вас, моите внуци."

Опасявам се, че ще минат години,

ужасът на комунистическото насилие и на разрухата ще бъде забравен

честни млади хора ще се увлекат отново от тази гибелна

идея, както вече в Германия (че дори в Русия) се пръкват неонацисти.

А биографията на Лиляна е наистина необикновена, но тя не е имала време да я осъзнае.

Да се родиш в една от столиците на света - Цариград - вече е придобивка в аванс. Да имаш дядо (по баща), който е бил заточеник в Диарбекир - също. От почит той е погребан в двора на църквата. Предците на Лиляна са от Жеравна. Това също значи много.

Нелегална снимка на Лиляна за фалшива лична карта, Пловдив, 1944 г.

Баща й, учител, има желание през 90-те години на XIX в. да иде на работа в Македонския край, тогава още под турска власт, но от Екзархията му отказват.

Майката е от Сливен, осиновена и отгледана от своя родственик Никола Газибаров,

съратник на Левски

опълченец, дарен от генерал Столетов със сребърна чаша, върху която е вензелът на руския император, заради проявена храброст.

Потомката на тези два революционни рода е приела изглежда по семейно предание готовността за риск. Това трябва да разберем.

Още ученичка тя влиза в РМС (Работнически младежки съюз), ръководен от нелегалната комунистическа партия. После, като студентка, сътрудничи с репортажи на

левия в. "Заря", участва в демонстрации, в други нелегални акции, за да се озове въдворена, т.е. изселена, в Омуртаг през 1940 г. за два месеца. След нов арест през юни - ново изселване - с. Студенец, Разградско. Този път за четири месеца. От 1942 г. Лиляна се отдава изцяло на

нелегална дейност -

член на окръжния комитет на РМС в София, изпращат я в концлагера за жени "Свети Никола" край Асеновград, след месеци бяга. Крие се за кратко в Пловдив и се връща в столицата.

През трудната 1943 година, когато се редуват обиски, засади, арести, тя успява да се спаси. Избират я за секретар на областната организация на РМС. Познава всяка уличка и всеки двор на районите, където се движи, защото късогледството й напредва бързо. Денем стои в нелегални квартири, излиза само привечер.

Но иде 1944 г. и с нея настават

фаталните последни месеци

от живота й. Решават да я изпратят в Пловдив като представител на ЦК на РМС и тя пристига там на 12 януари. Посреща я Георги Йовков. Ето как описва той първата им среща 11 години по - късно в книгата си "Патриоти":

"Пред мен стоеше стройна, слабичка другарка, с прибрани кестеняви коси, с пълни устни, с отсечена брадичка на енергичен човек."

И последната среща на 26 юни:

"Увлечени след мене, агентите наистина бяха отминали Лиляна."

На следния ден тя загива. Обкръжена в една барака, изстрелва последния куршум в слепоочието си.

От 1945 г. систематично започва да се насажда

версия, че тъкмо Георги Йовков я е предал, макар да се знае, че е открита случайно от собственика на бараката - склад, където се е притаила през цялата нощ на блокадата. Защо? Някой друг трябва да бъде виновен: Багряна за Вапцаров, Г. Йовков за Лиляна. А за всички нас - кой? Великата партия е безпогрешна.

Всеки би си задал въпроса: при бързото развитие на събитията и очакванията, че скоро ще вземат властта, защо е трябвало да изпращат Лиляна с нейното тежко късогледство в непознат град?

Какви са били тези мъдри ръководители на комунистическата партия, които жертват толкова ценен и способен човек?

Те отмахват ужасната вина от себе си, като създават легендата, че Г. Йовков я е предал, макар той да рискува живота си, за да я спаси. Разследват го, наказват го, понижават го. Но съперницата за ръководно място в държавата вече е отстранена още през юни 1944 г.

Полицейска снимка на Лиляна след бягството от лагера "Св. Никола", 1942 г.

Ориста на младата революционерка ни отправя да се съсредоточим върху смисъла на историята - съвсем по Бердяев - философията на човешката съдба.

Лиляна става жертва на своите идеи в навечерието на превратата от септември 1944 г. и се превръща в героиня, идол, удобен за пропагандата на новата власт, без да бъде опасност за властниците. Жертва на своите коварни другари.

Какво ли би станало с нея, ако бе оживяла?

СИЛУЕТИ ОТ ВРЕМЕТО НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ РЕЖИМ (1945 - 1989)

ЖИВОТ СЛЕД СМЪРТТА

Яна Язова - суета, забвение, величие

Загадъчната и трагична смърт на Яна Язова през лятото на 1974 г. е била сензация, за която никой не узна. Освен вероятно всемогъщите "органи" на ЦК-ДС. Из столицата плъзна слух, че нещо страшно се е случило на "Раковска" 161-б, но ни милиция, ни прокуратура се залавя да издири убийците. И никой не смееше да пита. Във вестниците - ни дума. Погребението - без слово.

Сензацията избухна след повече от десетилетие. Плахо започна да се повдига булото над ограбените ръкописи на покойницата, а след 1989 се заговори и за тайнствената гибел - намерена е в собствения й (бащин) апартамент гола, полуразложена в горещините, мъчена, задушена - чак три седмици след смъртта. Била е на 62 г.

Яна Язова, 1936 г., пощенска картичка на Григор Пасков

Но коя е всъщност жената с това странно име - Яна Язова?

По софийска улица върви необикновена, почти комична двойка - момиче като фиданка на около 19 г., с нестандартна хубост,

Яна Язова и проф. Балабанов, карикатура от техния приятел Ал. Божинов. На сн. двамата в нейния роден Лом. Той се е покачил на стъпало

а до него - тантурест мъж с рошава коса и лице на буци, явно прекрачил четиридесетте.

И доброто общество, и еснафите-клюкари отначало са учудени, но бързо свикват - нов каприз на техния любимец, чудатия професор Балабанов - авторитетен и забавен, многознаещ и шегаджия, сладкодумник, приятел на Елин Пелин, Симеон Радев и на цар Борис III (току-що вдигнал сватба в 1930 г. с италианската принцеса Йоанна.)

От едно талантливо и с ярка външност провинциално момиче професорът създава литературна принцеса. От Люба Ганчева проф. Балабанов успява да сътвори Яна Язова. Вероятно пак той е кръстник и на първата й стихосбирка - "Язове" (1931). (Пояснение - тя е родена през 1912, той през 1879 г.)

Творческата, духовната и интимната връзка между

двамата продължава необичайно дълго, въпреки възрастовата и ръстовата разлика (тя е 180 см. висока) - около 12 години с разни перипетии. Това изключително общение е документирано в

десетки писма между двамата

които образуват вътъка на прекрасната книга "Мойра" (1996), съставена от Цв. Трифонова и П. Величков. Затова изоставям тази нишка от битието на Яна Язова.

Скица от Г. Богданов, 1931 г.

Неповторимостта в отношенията между учителя и неговата жива творба се проявява и след брака на поетесата. През 1943 г. тя се свързва с инж. Христо Йорданов Атанасов и цели три години след това (поне според запазените архиви) те двамата продължават да изпращат на професора писма, изпълнени с обич.

Младото момиче - суетно, но устояло на подигравки и злословия, на злъчни отрицания, карикатури, шаржове, пародии, издало за десетина години три стихосбирки, два романа, публикувало стихове за деца, разкази, пътеписи, рисувано от знаменити художници като Щъркелов, Божинов, Руска Маринова, Добринов, пътешествало по света, изведнъж изчезва от общественото внимание.

След идването на комунистическия режим през септември 1944 Яна Язова е изключена от съюза на писателките, лишена е от достъп до печата. Последната нейна прижизнена публикация е от 1943 г. Следващата й поява е през 1984 г. - откъс от романа "Дякон Левски". Пропаст от 41 години и 10 години след кончината й.

През 1944 г. Яна Язова е заличена, но само от библиографията. Оттук нататък животът й е белязан от забвение и страдания. Но и от нещо друго - отдаденост на лите-

ратурен труд в името на бъдещите поколения и на Родината.

Питал съм се отдавна и все не мога да си отговоря:

Кой е бил истинският живот на Яна Язова?

Приживе тя има първо слава, макар и горчива, в продължение на десетина години, а след това - три десетилетия мълчалив героизъм. Остава съвсем сама - през 1955 умира проф. Балабанов, през 1959 - съпругът й. Деца няма. Сестра й Мила, омъжена за артиста Никола Балабанов (брат на нейния професор), си отива още през 1942 г. Бихме очаквали униние и духовна парализа. Но тя вече е друга - ходи по манастири и села, рови из архиви и в Народната библиотека, търси истината за българското минало и пише върху свещения бял лист. Споменавам тази дума неслучайно. Тя е в писмата между нея и професора код за близост и обич.

Властите слухтят, подозрения виснат над нея. Заплахи по телефона нощем. Нейният братовчед Любен Ганчев е смятал, че това е някакво самовнушение, докато сам не чува в слушалката заканата, че ще я режат и душат. Това става при посещение малко преди трагедията. (Според публикацията "Кой уби Яна Язова?" от Валентина Ганчева във в. "Софийски вести", N 39, 18 окт. 1990, с. 11.)

Но страдалческият път на Яна Язова е осенен от изключително литературно творчество, създадено от 1945 до нейната кончина през 1974 г. Тя не е видяла нито ред от него отпечатан.

Знаменитата трилогия "Балкани" -

романите "Дякон Левски", "Бенковски" и "Шипка" излизат през 1987-1989, възстановени по неокончателни варианти от предания изследвач П. Величков. А още други творби чакат в архивите да бъдат издадени, включително подготвен от

Цв. Трифонова ръкопис на роман за събитията след идването на комунистическия режим у нас през 1944 г.

През 1960 г. се е събудила плаха надежда за издаване на романа "Дякон Левски", след като препоръчителни рецензии са написали Димитър Талев и Георги Томалевски. Но "органите" на ЦК-ДС поставят на авторката чрез редакцията на в. "Работническо дело" условие да напише преди това стихотворение за Г. Димитров или за народната власт. Тя остава вярна на своите убеждения и отказва. На издателство "Народна култура" нареждат да спре готовия ръкопис и да го върне на упоритата авторка.

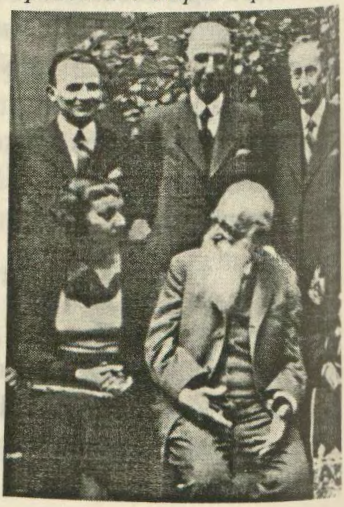

Скица от К. Щъркелов, 1932 г.

Осъществяването на трилогията "Балкани" - хиляди страници - не е подбудено от авторска амбиция за проява, а от потребност да бъдат приобщени потомците към великите ни предци от Възраждането, към народното предание.

Романите бавно и мъдро разкриват важни, съдбовни събития, вплитат в разказ и единодействие лица познати и тачени от всеки българин.

Я. Язова в Прага заедно с Ив. Мърквичка. Правият в средата е Кирил Христов

За да стигне до това тя проучва детайлно случки и личности от края на нашето Възраждане, както би постъпил един професионален историк. Яна Язова се превръща в истински реставратор на българския дух. Скритият план на това повествование е философията на българската история.

Съдбата й е необикновена и показателна: на младини

- суета и фриволност в стила на днешните млади, в зрялост-

пълен отказ от всякакво самолюбие

Изглежда е имала силно предчувствие за своята орис. През 1937 г. тя пише в едно писмо (разбира се, до проф. Балабанов): "На тоя свят имам изключителната съдба да бъда извън реда на нещата." Била е само на 25 години.

Два пъти Яна Язова предизвиква възторзи или поне шумно обществено внимание. Като хлапачка през 1931-1938 тя е галеница на вестниците с безброй рецензии (по - често хулителни), антрефилета, рисунки... Следсмъртно - от 1987 нататък - тя вече става повод за сериозни обсъждания. Те показват, че е жива, че е възкръснал нейният дух.

Трите романа на Яна Язова са жанров уникат - това е проза едновременно фабулна и документална. Понечих в мисълта си да поставя творбите на самотната и все още почти неизвестна за публиката Яна Язова редом със З. Стоянов, Вазов, Сим. Радев, Талев. И се поколебах. А дали бъдещето няма да посочи нейно си, извънредно място?

Намерих опора в едно прозорливо изказване от автора на "Осъдени души" и "Тютюн", направено в Испания през далечната 1943 г. Когато го питат за български писателки, Димитър Димов откроява само две имена - Багряна и "Яна Язова, която се отличава с топлотата си".

Сн. П. Балкански, 1937

С възкресението на Я. Язова се спасяваме от поне една историческа несправедливост. Нейното гордо самоотречение за десетилетия в името на потомците се превръща във величие - и морално, и литературно.

ДА ГУБИШ И ДА УСТОЯВАШ

Антоанета Войникова - Цветан Стоянов - Данила Стоянова

Бог изпълнява до една голяма молба за цял човешки живот. Не повече. За да не си въобразим, че можем да му бъдем равни.

Първите дни на юли 1971 г. На морето сме с децата. И внезапен телефонен удар от София: Цветан е зле, приет е в "Пирогов"!

Антоанета, 1999 г.

Данила, 1982 г.

Само преди седмица бяхме заедно цялата компания от карето заедно със съпругите си в Клуба на журналистите (на "Граф Игнатиев"). По изключение там, а не в нашата си "Видинска среща", защото бе вечер за ваканционна раздяла. Според нашите съсгледи човешки понятия - кратка. За летуване 2-3 седмици в станцията на писателите край Варна.

Крачим към полунощ по тесния тротоар на "Граф Игнатиев" по двойки. Пред нас вървят Тончо (Жечев) и Кръстьо (Куюмджиев). Сега вече и те покойници. По-напред са Снежа Панова и Блага Димитрова, Здравка Куюмджиева и Антоанета Войникова. А ние с Цветан се озоваваме един до друг по случайност. Не, по Божия воля, за да чуя молбата му.

Разговорът задълбава в неговата любима тема за възкресението. Изведнъж Цветан спира и без повод

изрича нещо, което не е отправено към мен, а нагоре: майка ми и баща ми са възрастни, много възрастни. Няма да понеса края им, по-добре аз да бъда напред!

Чуто бе. Стана.

Само след дни. На 3 юли ни се обадиха, че е издъхнал. Бе на 41 година. След два дни го изпратихме. Оставихме децата на познати, самолет и - в Централните гробища.

Антоанета - вдървена, безмълвна, невярваща. Бракът им бе щастлив, но продължи само няколко години. А Цветан не боледуваше, в грамадната му фигура се криеше необичайна работоспособност. За кратките си земни дни успя да напише близо дузина книги (половината не видя, излязоха посмъртно), преведе поне два пъти повече романи, повести, разкази, стихове.

Сватбата на Антоанета и Цветан, 13.XI.1966 г., без страх от числото 13

С Христо Радевски и Донка Акьова в писателската станция, Варна, 1976 г.

С котарака Ушко, 1990 г.

Майка му нямала сили да дойде - на легло. Издържа около седмица и тя си отиде. Бащата, Сава Стоянов, достолепен, пръв издател на знаменитото списание "Златорог" през 1920 г., мълчалив, аристократично сдържан, остана край съпругата си. Издържа до 1976 г. и той се помина.

На Антоанета съдбата бе възложила

важни и тежки задачи

Тя понесе тези нечовешки напрежения, изпълни дълга си. Изпрати мъжа си, изгледа в последните им дни родителите му и тях изпрати. Тогава дойде ред на най-страшното.

Театроведка ли? Животът може да ти режисира такива драми, че всеки театър да изглежда жалък. Колко пиеси е редактирала Антоанета Войникова, а дали е помислила, че ще бъде актриса в своята реална житейска трагедия?

Изминаха от кончината на Цветан и на родителите му няколко години. Като че ли да се уталожи болката. А то е било прелюдия към

ново изпитание и страшно страдание

Дъщеричката им Данила (нейна по кръв и негова по дух, прие и фамилното му име) бе към 17 години, когато й откриха рак, болестта на Хочкин.

Като узнах, се втрещих - майка ми през 1947 г. си отиде от левкемия, знаех какво е.

Цветан с Тончо Жечев и Кръстьо Куюмджиев след съботното каре, 1970 г., сн. Й. Василев, четвъртият

Имахме тогава кола, хукнахме с Блага, Антоанета и детето при леля Ванга. Тя лоши прокоби не изричаше. Затова попита: кръстено ли е детето? Като не е - веднага след операцията! Да има светец покровител.

Минка и Сава Стоянови, родители на Цветан, 1929 г.

По обратния път до София Антоанета, май вече схванала намека, ме пита тихо: приемаш ли ти да си кръстникът?

Антоанета и Данила, 3.7.1976 г., 5 год. от смъртта на Цветан

След няколко дни в църквата на Драгалевския манастир Данила с боси крака стоеше права, стъпила в "купела" - някаква тава. От светло небе - гръм. Поличба.

Докато трикратно отговарях на свещеника на сакралния въпрос дали се отричам от дявола, отправях към Господа молба да вземе от моите години и да ги даде на това младо и талантливо същество - поетеса мъдра не за годините си.

Данилка си отиде през 1984 г. Бе 23-годишна.

Сега разбирам, че не съм имал право да искам втори път същото. През 1973 г., когато Блага, жена ми, бе в Онкологията за тежка операция с неясен изход, отправих подобна молба. И чудото стана.

Да, човече, не си Господ, не злоупотребявай. Ти си просто раб Божи, смири се!

Погребахме Данилка при Цветан. Заедно са.

През 1987 г. някой разумен издател се сети какво е оставил

Цветан с приятеля си Емил Алмузлино, Лондон, 1959 г.

Антоанета и Данила с Ханка, Бл. Димитрова и Ивайло във Варна, август 1975 г., сн. Й. Василев

Цветан Стоянов (1930-1971) на българската култура

и възложиха на Антоанета и на мен да съставим и редактираме два обемисти тома с негови творби.

Мисля, че си изпълнихме дълга. Месеци наред в нейния, в техния дом, подбирахме, сверявахме за точност до вманиачаване. Стана. Излязоха двата тома през 1988 г. Първият том озаглавихме "Културата като общение", а вторият - "Отчуждението".

Но преди това наново се намеси Божият пръст. Ръкописът готов, художникът Кънчо Кънев иска снимки за корицата.

Цветан никога не е бил на важен пост

та да го снимат. Тогава се сещам за един забравен филм от есента на 1970 г. При редовното ни съботно каре отивам с фотоапарат, без сам да зная защо. На филма останали свободни само няколко кадъра. Докато Тончо вареше в кухнята кафе, аз нащраках Цветан и Кръстьо, седнали на креслата.

Цветан бе сигурен, че в

този сумрак на хола без светкавица нищо няма да стане, отпусна се на креслото в своята характерна философска поза - нон ангаже. Затова излезе така естествен.

Това са снимките върху корицата на томовете. Кънчо Кънев майсторски ги съчета и монтира - знак за общение и за дистанция на отчуждение. Според заглавията. (Къде ли съм забутал този филм, сега пак ще ми трябва?)

Данила с Мишо на лагер в "Щъркелово гнездо", 1973

Антоанета - съпругата, майката - гълта трагедии и болести, но работи. Издаде още един том с творби на Цветан и през 1994 г. сбирка със стиховете на Данилка. Пак посмъртно. Така им било писано на двамата.

Кадър от документален филм за Цветан, реж. Ралица Димитрова, оператор Пламен Дончев, 1985 г.

Портрет на Цветан от неговия приятел Цветан Чуканов, 1985 г.

ОТ СТАРИННИТЕ РЪКОПИСИ ДО АРЕСТ И ДО УНИВЕРСИТЕТСКАТА КАТЕДРА

Доцент Климентина Иванова - учен, общественик и майка

През 1992 г. Андрей Луканов бе лишен от депутатски имунитет и влезе в следствения арест. Скоро вестниците раздухаха неговото възмущение, че е поставен в килия без прозорец.

Една вечер коментирахме у дома тези събития и Климентина, прескочила по съседски, отведнъж отсече: Там изобщо няма килии с прозорци! Така са построили сградата неговите си хора, БКП. Но той сега може да протестира срещу прокуратурата, срещу правителството на СДС, а за нас тогава почти никой не знаеше, натикаха ни в килиите и млък! Ни близък, камо ли вестници и протести...

През август 1973 г.

милицията арестува

неколцина интелигенти с обвинението, че разпространяват книги на Солженицин, на други автори-емигранти. Издадените в чужбина творби бяха обявени за нелегални. Десетки познати и колеги на арестуваните са били довеждани или викани за разпит като свидетели.

В ъгъла на килията е поставена кофа-тоалетна. След като няколко дни Климентина упорито мълчи, не издава от кого получава книги и на кого ги дава, ненадейно пристига съкилийница Лидия. Тя подпитва да узнае това, което следователят не успява да изкопчи. И осъществява допълнителна задача за психически тормоз: доверява, че е болна от сифилис. А се сяда върху кофата-тоалетна, тя е една...

В нашия Литературен институт към БАН тези седмици бяха особено тревожни - час по час

идваха някакви цивилни "литературоведи"

С проф. Дмитрий С. Лихачов и проф. Ст. Стойкова, 1981 г.

С проф. Чарлз Грибъл от Охайо (Кълъмбъс, САЩ), проф. П. Динеков и сестра му, 1988 г.

С проф. Т. Жечев и проф. Д. С. Лихачов, 1976 г., след освобождаването от Дулово

и се вмъкваха при шефовете. От колеги узнавахме, че са ги привиквали в милицията, особено от секцията по стара литература, защото в тази стая работеше и Климентина.

Очаквах всеки ден да призоват и мен - взимал бях от парещо привлекателните тайни книги. Но Климентина не им бе казала за никого нищо.

Предложили й да се яви пред съда в ролята на свидетел, та да се отърве. И това отказва. Тогава просто я изселват в Дулово, октомври 1973 г.

Тъкмо бе на път да стигне до научно откритие.

Вече бе написала много статии, издала книга с библиография за св. Кл. Охридски, участваше в авторитетни научни издания като "Кирило-Методиевска енциклопедия".

Течеше третата година на нейното заточение. Климентина изглежда е ужасявала "органите" с това, че по цял ден работи - пише. А какво ли? Да не би някаква диверсия? Умният ни тогавашен директор проф. Тончо Жечев си правеше оглушки за внушенията и настояванията да бъде уволнена. Заплата тя, естествено, не получаваше, но бе в неплатен отпуск - мястото й се пазеше. Как ще лиши той Института от такъв ценен човек заради щуротиите на малоумниците от Държавна сигурност! Рискуваше.

И през декември 1975 г., пристигна

на посещение у нас Дмитри Сергеевич Лихачов

големият учен и човек, прекарал сам на младини години в Ленинските концлагери в СССР, първите в света - преди Сталин и Хитлер. Климентина бе негова любима ученичка от специализация.

Пита академикът за нея, узнава тежката й участ. Поканен от селяка-самодържец Тошо Живков (за да се появи на снимка със знаменития учен), Лихачов от вратата атакува с въпрос за Климентина.

След около три месеца й нареждат да си събира багажа и я връщат в София.

И други грехове към ДС

има Климентина Иванова. През 1965 г. свързва съдбата си с Георги Константинов, току-що излежал присъда заради опит (1953 г.) да взриви паметника на Сталин при входа на Борисовата градина (тогава Парк на свободата). Младежите са заловени и осъдени, а той излиза от затвора през 1962 г.

Константинов скоро разбира, че у нас за него живот няма и през 1973 вече е имигрант след успешно бягство през границата. И тя продължава да си говори с него по телефона от София - все едно, че няма Държавна сигурност, че живее в свободна страна.

След време се развеждат задочно и доцентката пристъпва към следващата си авантюра. Смятате женска - не! През 1977 г. осиновява две дечица - братче и сестриче, - останали без майка и се омъжва за баща им. Попада на ведър, чудесен човек, Венци.

И до сега са заедно. Изгледа децата, израснаха.

Същата година пътува до Югославия по покана на проф. Богданович, за да види и разчете важен ръкопис,

Със съпруга Венци, Катето и кучето Идо в семейния дом. Липсва само синът Веско, 1996 г.

досега неясен за науката. Но одисеята на това заминаване съвсем не е научна. От Държавна сигурност разясняват на директора проф. Тончо Жечев, че Климентина ще използва минаването на границата,

за да избяга на Запад

Той решително дава гаранции, че това няма да стане, подписва декларация.

Тя е щастлива в съседната страна от разчитането на ръкописа, когато в Института вече се вихрят гадания накъде ще отпраши. Масло в огъня налива, разбира се, агентурата. Тя се завръща в срок и злословията са зашлевени.

От 1996 г., когато Държавна сигурност отдавна е разформирована и не може да й попречи, преминава на работа в Университета, преподава на ученици от гимназията

за класически езици, изследва ръкописи, пише трудове, редактира съчиненията на Св. Патриарх Евтимий, тича по изборна агитация през май - юни 1990 г., намира време за домове със сираци и за фондацията на Райна Кабаиванска със същата насока, кани талантливи питомци в дома си по големи празници като Коледа и Великден, за да не бъдат самотни, събира в гостоприемния си апартамент приятели от цял свят, пътешества с монаси и епископи по чужди манастири, за да докопа някой рядък старински ръкопис и да го преснеме, за да го направи достояние на колеги, точи баници за болни близки и ги приласкава с добра дума.

Със съпруга Венци и със сина Веско, 1987 г.

Винаги с книга, 1999 г.

СИЛУЕТИ ОТ НОВОТО РАЖДАНЕ НА БЪЛГАРИЯ

(1990-)

ПОЕТЕСА, РОМАНИСТКА - ВИЦЕПРЕЗИДЕНТ - ПОЕТЕСА, РОМАНИСТКА

Сн. Тодор Славчев, 1967 г.

Блага Димитрова по опънатата струна на риска

С пишещата си машина от вкъщи влезе в кабинета на вицепрезидент и с нея излезе след година и нещо. С оставка. Нямало у нас хора на власт, които подават оставки.

Прочета ли някъде такова свидетелство за журналистическо невежество, се погнусявам от нашия нихилизъм и отсъствие на усет за достойнство.

Само комунисти не подават оставки

българите подават.

Ето няколко примера. По време на Първата световна война министър Добри Петков изразява несъгласие с премиера Радославов, като подава оставка. След десетилетия неговият внук, диригентът Добрин Петков,

отказва най - престижния пост, главен диригент на Софийската филхармония, в знак на солидарност с колегата си Константин Илиев. Заминава на работа в провинцията. Пак по време на Първата световна война нашият пълномощен министър в Берн също не споделя насоката в политиката на премиера Радославов и след няколко предупреждения и предложения изпраща своята оставка, прибира се в София. Това е Симеон Радев.

Несправедлив бях с обобщението за комунистите. Само че според принципите на тяхната партия след оставка се превръщаш в бивш. Познавах такъв достоен човек. През 50-те години го назначават за заместник министър на земеделието. Само за месеци той схваща, че няма познания в тази материя и изпраща до всемогъщия ЦК на БКП молба да бъде освободен. Викат го за обяснение и мъмрене: ЦК е решил, а ти искаш да кажеш, че ние не разбираме! За Никола Куфарджиев (братовчед на убития през 1931 г. комунистически функционер Никола Кофарджиев) настъпват трудни години. Стига се след време до изключване от БКП, до изселване в Добруджа, безработица.

Дотук с примерите, има доста. Струва ми се, че

Знаменоска на I девическа гимназия, София, 1940 г.

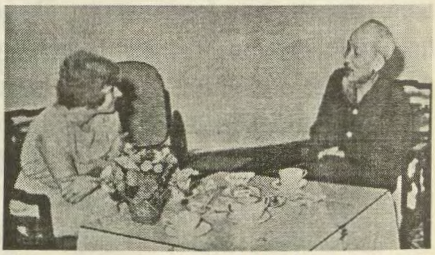

тъкмо аз имах право да напомня и няма да получа укор, че не съм се отказвал от постове...

В навечерието на Втората световна война проф. Ал. Балабанов отпечатва в своето списание "Прометей" превод на творба от Овидий, направен

от ученичка в I девическа гимназия

Блага Димитрова. След две десетилетия тя ще издаде превод на "Пан Тадеуш" (1959) от Мицкевич, а след десет години - и "Илиада" (1969) от Омир (съвместен превод с Ал. Милев). Рискът на проф. Балабанов не е бил напразен.

На гости у Хо Ши Мин, Ханой, октомври 1966 г.

На Пирин при подготовка за романа "Лавина", езеро под Хвойнати връх, след изкачване на Вихрен, 1969 г.

През 1943 г. името на студентката се появява в сп. "Изкуство и критика" под цикъл стихове. Блага получава писмо с покана за

В Бояна с проф. П. Динеков, Брайко Георгиев, д-р Емилия Вълева (сестра на Матвей Вълев), Багряна, Харитина Пеева - Борова и проф. Тодор Боров, 1970 г.

сътрудничество от редактора на най - авторитетното списание "Златорог". Отговаря на Владимир Василев с благодарност и отказ, когато всеки автор с трепет е чакал достъп до такава литературна трибуна. По морални и идейни основания. В нейната ремсова среда "Златорог" минава за официозно списание. Тази оценка явно е била "спусната" от някакво мъдро комунистическо ръководство и сега се вижда колко несправедлива и неоснователна е била. В списанието сътрудничи елитът на българската мисъл.

През същата 1943 г. студентката без замисляне и колебание поема житейски, не литературен риск - приютява в стаята си

непозната еврейка

заплашена от изселване или нещо по - лошо. След няколко дни нелегалната изчезва, но си е жива и до днес - Дора Аврамова.

В същите трудни години Блага участва в дейността на лявата младежка организация РМС, без да бъде член. Поема своите рискове, защото смята, че е дълг да бъдеш на страната на преследваните. След 1944 г., когато те получават властта, тя постепенно се оттегля, като не при-

С Ханка и Ивайло, 1970 г.

Музикални занимания вкъщи, 1972 г.

Корица от худ. Божидар Икономов на I изд. на романа "Лице", 1981 г.

С поетесата Амрита Притам от Индия в дома на Багряна, София, 1983 г.

ема ни привилегии, ни членство в БКП, продължава да учи.

Подобно е нейното поведение и половин век по - късно. Присъства при основаването на дисидентския Клуб на интелектуалците, поема рисковете да дава изявления по забранените радиостанции "Свободна Европа", "ВВС" и "Дойче веле", но след промяната на властта постепенно се оттегля - съгласява се да участва в изборни кампании, докато демократичните сили още водят битка за утвърждаване, а после си подава оставката като вицепрезидент. Предпочита да бъде пенсионерка. И се залавя с работата си - да пише.

В същност писането е най - големият риск. С една от първите си сбирки - "До утре" (1959) - прави пробив в догматичната схема за поезия и създава интимна лирика, почти забравена и дори забранявана. Няколко години преди това Иван Радоев прави опит с цикъл стихове и е обруган. Утвърдена като поетеса, Блага поема риска да се появи пред публиката с роман - "Пътуване към себе си" (1965). Отново в сблъсък с традицията и с нахлуване в територията на модерната

С проф. Сн. Панова, Багряна, проф. Тончо Жечев пред Университета, юли 1969 г.

романна тъкан. Критиката у нас не я разбира, но англичаните бързо оценяват явлението и книгата се появява преведена в Лондон (1969), издадена от известното "Касел". Отзивите в големите вестници (вкл. литературното приложение на "Таймс") са доста различни от българските.

С президента на Чехия Вацлав Хавел, София, 1992 г.

С Иво Хаджимишев и Р. Ралин, 1992, сн. Ромео Чолаков

С шведския критик и журналист Бенгт Холмквист, Стокхолм, 1984 г.

През 1981 г. гръмва скандалът с нейния роман "Лице". Прецеждан от цензурата, отлаган, най - после излиза, за да бъде веднага конфискуван от книжарниците и забранен в библиотеките. След години се узна, че е бил дори натикан в затвор. (За сходната съдба на нашата обща книга в два тома от 1975 г. не ми се ще да споменавам от неудобство. Ще цитирам само заглавието на огромната разгромителна статия в "Работническо дело": "За класово - партиен подход към миналото, против разместването на естетическите ценности".) Смята се, че ограниченията, забраните, цензурата са нещо като допинг за истинското творчество. Може и да има истина в това твърдение. Но дори статистически Блага донякъде го опровергава: за четири десетилетия до 1990 тя издава около

С премиера Филип Димитров, гост на сребърната сватба, София, Парти клуб, 1992 г.

Френският посланик Жак Рюмелар връчва Орден за заслуги пред свободата, София, в посолството, 1993 г.

В парижко кафене със сина на Харитина и професор Тодор Боров, сега учен във Франция Цветан Тодоров, 1994 г.

20 сбирки, след това само за десетина години - 10.

Особена е ролята на една нейна книга - ни стихове, ни роман, а определена от авторката с подзаглавие "Силуети на приятели" - "Отсам и отвъд" (1992). Дали не съм неволно заимствал от нея заглавието на моите "силуети"?

Може да се прочете в тази книга за музиканта проф. Андрей Стоянов, за Багряна, за Валери Петров, Дора Габе, проф. Георги Цанев, проф. Тодор Боров и синовете му професори Иван и Цветан Тодорови, за нобелистката Шимборска и още други. Но особен е финалът, добавен по време на печатането, след вестта за

кончината на проф. Динеков:

"Петър Динеков мина отвъд. Стана студено и неприютно.

Отсам ще запълваме страшната празнота със спомена за учителя и приятеля.

Не ни напущай, памет!"

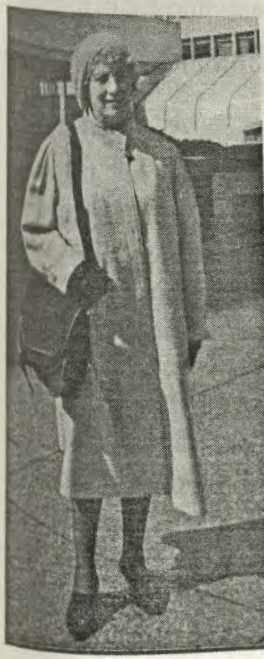

Първият митинг на опозицията, София, 18 ноември 1989 г.

С Яков Джераси (ляво прав), Леа Коен (права в средата), Димитър Коруджиев (седнал вдясно), президентска изборна кампания на Петър Стоянов (прав вдясно), 1997 г.

В Ню Йорк, 1990 г.

В Конгресната библиотека, Вашингтон, 1990 г., поетът Джон Балабан чете преводи на нейни стихове

НИТО МИГ В ПОКОЙ

Библиотечният ден на Марлена Паскалева

Дали сте срещали началник, който често, да не река - постоянно, замества подчинените си, изпълнява техните задължения, за да могат да излязат и да си свършат някоя своя работа, да изпушат цигара, да пийнат кафе или просто да отдъхнат в бъбрене? Последното се отнася предимно за женския състав, но в Народната библиотека "Св. св. Кирил и Методий" той е значително преобладаващ.

Виждал съм такава началничка - Марлена Паскалева в библиотеката. Сяда често на най - главоболното място - регистрацията. Всеки новодошъл минава оттам. Не знае какво трябва да направи, къде да иде, понякога дори си въобразява, че Народната е като читалищните библиотеки - взимаш си книги да ги носиш вкъщи. И се сърди като му отказват -

оттук нищо не се изнася, освен придобито знание

Марлена на 20 години

Понякога сяда и на горещия стол на дежурната в някоя читалня. За да изпита капризите на видни или невзрачни посетители. Безброй. Защо закъснява книгата? Защо е дошъл отказ? Защо духа през отворения прозорец? Къде е поставен някой речник или справочник, къде е брой хикс на еди-кой си вестник? (А справочниците по лавиците и теченията на всекидневниците просто са объркани от друг негов събрат - читател.)

Марлена непрекъснато нещо трябва да върши

И то в учреждение, където цари тих покой и не е прието много да се напрягаш. Но с 50 души персонал направлението обслужва всеки ден по 600 - 700 души и обмена с библиотеките в страната. Годишните отчети показват кои са най - любознателните професии. Първенци са философи, историци, филолози, икономисти, юристи - общо около 5000, учители - около 2000, инженери - около 1700, писатели, журналисти, музиканти - около 1500 и др. Студентите са извън класацията, работата им е да четат - те са около 10 000. Общият брой на регистрираните читатели за година е около 20 000. През последните три години (1997 - 1999) тези числа варират с малки отклонения, класацията се запазва, но е условна, защото хуманитаристите от първата група обединяват доста професии.

Заглавието "Женски силуети" ме задължава да посоча и съотношението между жени и мъже - 2 : 1. Марлена има грижата да подготви и тази статистика всяка година.

Изглежда, че работливостта е въпрос на темперамент. Но едва ли идва от зодията Везни, всъщност повече родово наследие.

Дядото (по майка) е бил един от видните търговци във Велико Търново (в ония години - само Търново). Негов е бил прочутият магазин "Лукс" на главната улица. Доставял стоки от Виена, непрекъснато в движение и напрежение. Построява за семейството - предимно заради децата - четириетажна къща. След нахълтването на комунистическия режим тази сграда идва разгеле -

нарочена е за партиен дом

на БКП (тогава БРП - к, сега БСП, все си сменят името като издирваните злосторници).

Преселват се в лятна паянтова къща на 2 - 3

Снимки от 1968 г.

километра от града с градина (сега там е Военното училище). Майката, красавицата Еленка Спасова, почва да развъжда животни, да отглежда бостан в широкия двор около къщурката, за да изгледа децата си. Защото бащата, съпругът й, е изчезнал. Преди години завършил колежа в Симеоново, знае английски, изпуснал се в компания за новини, чути от Радио Лондон. Това става през 1949 г., след смъртта на Георги Димитров.

Пускат го след пет - шест месеца от комунистическия концлагер. За него работа няма. Но и той не може да стои със скръстени ръце -

отива да чука камъни по шосетата

После великодушно му разрешават да бъде счетоводител, а вече надхвърлил 50 години - да стане преводач от английски в предприятие. Само че след година той си отива, наситил се на комунистическия щастлив живот.

Марлена (1945) тогава е дете и всеки ден по два пъти пробива пъртина през дебелите снегове повече от два километра, за да иде и да се върне от училище. Солидна тренировка за бъдещия й трудов живот.

Как ли да не бъде отзивчива и неизтощимо работлива при такива родители и подобно детинство?

Завършва българска филология през 1969 г., след две години постъпва като библиотекарка в същия отдел, където сега е шеф вече 16 г. (През 2001 се навършва юбилей - 30 години работа на едно и също място, но работа безспир).

По онова време "органите" са направили укорим пропуск - в Народната библиотека липсва страшният отдел "Кадри". Може би защото тогава никой не се натиска за хамалската работа с мизерна заплата.

Към средата на 80 - те години се догаждат и въвеждат задължителните за всички формуляри с фаталните въпроси: имате ли роднини, които са били на лагер, заминали в чужбина? А търговци?

Ето ти беля - при Марлена отговорите са все - да.

Единият й вуйчо - Венко Венков (1921 - ок. 1994) - е солист във Виенската опера и живее в Австрия, след като е опитал през 1940 г. да следва международна търговия. Другият вуйчо - Спас Венков (1928) пее по света в опери на омразния за комунистите Вагнер и обитава в Берлин.

Марлена със съпруга си и баща му, Христо Янев Паскалев, сн. 1983 г.

Може и да пеят, но нали са в гнилия Запад. Почти престъпници. Както и техните роднини в свободния социалистически лагер.

Доста директори се сменят

но бачкаторката Марлена си стои в Народната библиотека, въпреки досието - нали някой все пак трябва да шета на читателите.

Във В. Търново с малката си дъщеря, сн. 1985 г.

С колежката си Ваня Томова, сн. 1990 г.

Постъпва при директор Костадинка Калайджиева, после се редят поетът Петър Караангов, проф. Атанас Натев, Александра Дипчикова (уволнена по Виденово време), Вера Ганчева (уволнена при служебното правителство 1997), доц. Кирил Топалов (заминал посланик в Атина), доц. Боряна Христова.

Спомените понякога я връщат към детски дни, когато от училището й е внушено, че фабрикант е мръсна дума, акционерно дружество е почти ужас - нещо като терористична организация. А нейните дядовци и бащи - все от тази категория. Мълчи се в къщи за тези неща, не се споменава и за преживения лагер.

Пострадалите крият срамежливо страданията си

защото престъпната комунистическа власт ще пренесе последиците върху децата.

Не без основание. Точно това се случва. Марлена завършва гимназия през 1963 г. в Търново, но й отказват разрешение да кандидатства в университета. (Искаше се тогава и такъв "документ", макар сега да изглежда абсурд). Майка й се разтичва и успява да убеди церберите, че детето е родено след 1944 г. и няма връзка, нито облаги от имоти и предприятия.

Марлена не остава само с българската филология. Вече започнала работа, отива за шест месеца да специализира библиотекознание и библиография в Университета.

След премеждията от детски години тя втори път изпитва огромно стъписване, когато е седнала на дежурното място в читалнята, а срещу себе си вижда лица на знаменитости, познати от снимки във вестниците или от екрана на телевизията. След години схваща, че мнозина от тях са просто фалшиви звезди, осветени от партийните прожектори.

Съпругът й Енчо Паскалев има сходна съдба. Баща му е имал щастието да завърши американски колеж, учил в недоимък, сирак от Македонския край. След това отива в САЩ, но има нещастието 1944 година да го завари върнал се в Родината. Изселване в Кнежа. Синът, съпругът на Марлена, търси професия с независимост, завършва Консерваторията и постъпва като челист в оркестъра на Радиото. Досието го преследва, съкращават го. След време го приемат в друг ансамбъл - до пенсия.

В задушната обстановка на онези тягостни години те намират остров на спокойствието - каре за бридж. Всъщност то ги събира заедно. Играят като партньори, за да стигнат през 1983 г. до

първо място за смесени двойки

Във В. Търново, 1985 г.

на национален турнир. На второто застава двойката на известния бриджьор Христо Друмев. После продължават да се състезават, извоюват втори, трети места.

И досега сряда и неделя за тях са дни на бридж.

А дълги години всеки от дните на Марлена е за двете дъщери - Елена и Кристина. И у дома, и в библиотеката за нея няма миг покой.

ДА МОЖЕШ И ДА ГО НАПРАВИШ

Антоанета Приматарова - преводачка, асистентка, дипломатка

Не е успяла нашенската завист да покоси всички способни хора. И комунизмът не смогна да пререже всички български корени. Пред мен е живият пример - Антоанета - потомката на семействата Приматарови от Варна и Капитанови от Горна Оряховица.

Шведският крал приема новата българска посланичка в Стокхолм Антоанета Приматарова, за да връчи акредитивните си писма, 1993, януари. След церемонията двамата си говорят на шведски.

В Брюксел през 1999 г. посрещат една млада жена - новата посланичка на България към Европейските общности - Антоанета Приматарова - и сигурно вътрешно

София, май 2000 г.

На 8 - 9 год.

Донка и Стефан Приматарови с трите си деца. Най-малкият, Иван е бащата на Антоанета, 30-те години, Варна

Анка и Георги Капитанови с децата си и роднини. Най-малката, Петранка, е майката на Антоанета, Г. Оряховица

са разколебани: как ще се разберем с тази навярно недодялана балканджийка? А тя с финес им отговаря на немски или на английски, както е по-удобно за събеседника. С холандците - на техния нидерландски език.

Не са само езиците - тя познава материята на преговорите. Някои от участниците в разговорите я разпознават и доверяват на другите високи европейци, че тя довчера е била заместник-министър по евроинтеграцията в София.

През 80-те години в България пристигна Артур Лундквист със съпругата си Мария Вине, датчанка. И двамата - големи шведски поети. Той вече бе издал книга със стихове на Багряна в свой превод. Пожела да се види с българското семейство, биографи на Багряна - с Блага и с мен.

От година преди това Блага и Антоанета се събираха редовно да превеждат значими шведски автори. Молим Тони да бъде с нас и да ни помага за разбирателство при срещата. Де да сме подозирали, че след доста време тя ще посвети всичките си усилия на разбирателството с европейците, които трудно ни възприемат и правят нейната мисия мъчителна.

А разговорът с Лундквист и Мария Вине бе труден за превеждане. Не от неразбирателство, а тъкмо обратното - от сложността на нюансите при вътрешното сродство. Тони превеждаше думите светкавично в двете посоки.

Преди много години Симеон Радев сподели своя преценка, която ми се стори пресилена (при моята зелена възраст и непознаване на нещата, бил съм на 30, а той на 85 години). Каза, че българката, когато е образована, е неотразима в чужбина и никоя друга не може да се мери с нея. Чак сега, когато почвам да се доближавам до неговата тогавашна възраст, схващам колко е бил прав. И един от примерите за мен без съмнение е Антоанета Приматарова.

Има тя сега резиденция в Брюксел - къща с двор, в южната част на белгийската столица, недалеч от Ватерлоо. "Гледай я, как се е подредила" - ще си помисли нашенският роден завистник, който може би е измързелувал дните си. А в резиденцията тя само отива да се наспи. По цел ден е на работа в мисията, заедно с още около 15 души българи - да

С Муравей Радев, Антони Славински и българската делегация след спогодбата за втори мост на Дунав, Бояна, февруари 2000 г.

При Т. Халонен, външен министър на Финландия, предс. на ЕС, връчва акредитивните си писма, юли 1999 година. Сега г-жа Халонен е президент на Финландия

убеждават високомерните и винаги придирчиви еврочиновници, че нашият народ не заслужава съдбата, която му е била отредена насила повече от век.

Отредена (това вече е мое) от техните предци, които коварно и егоистично ни дариха на Сталин през 1945 г. - на заколение и на затъпяване по болшевишка рецепта. Сега ни поставят своите условия, изисквания, наравно с други народи, останали свободни.

Как ли биха разбрали тези охранени европейски чиновници патилата на нейното семейство? И по двете посоки - майчина и бащина. Все сериозни търговци или фабриканти, чифликчии - за комунистите равно на престъпници. Съдбата им е - лагери, затвори и разбира се, основното - грабеж, назован национализация. По местата за трудово възпитание (фарисейското название на лагерите) баща й се мъчи заедно с други неволници и се сближава с Гочето, без да подозира, че неговият син след десетилетия

С Вл. Кисьов, зам. министър на външните работи, Бояна, 1999 г.

С преводачката Ула Росен, майка й, Бл. Димитрова, Швеция, 1996 г.

ще бъде министър на финансите. Със Стефан Стоянов също. И на двамата наум не може да им дойде при онези нечовешки условия, че неговият син би могъл да стане президент на страната.

И тя, родена през 1954 г. в София, излиза според тогавашните кадровици виновна за това, че предците й са били работливи и умни хора. Навсякъде среща спънки.

Печели конкурс за мижаво асистентско място в Университета. Чака почти година, докато й разрешат да го заеме.

Преди това, през 1978 г. дълго я мотаят за назначение в някакъв жалък Комитет за единна социална система за информация, където няма ни информация, ни система, ни социалност. Не допускат до такова важно за тях звено кандидатка със съмнителен политически произход.

Тъкмо е започнала да чете лекции по теория на превода - изминала е само една година - иде покана да заминава посланичка в Швеция. Дошли са нови времена и се търсят способни хора, които не са учили дипломация в школите на КГБ в Москва, вече е краят на 1992 г. Поема риска, тръгва.

Там й показват уважение, каквото в Родината не е усетила - не само знае езика им прекрасно, но познава из

корен тяхната култура, превеждала е, присъждали са й вече награда. Просто я носят на ръце.

Иде ред и на нейния син Стефан. В университета на далечния щат Вермонт в САЩ той заема първо място на изпит сред явилите се 600 души. Българинът скромно обяснява на слисаните преподаватели, че го дължи на предците си: баба му завършила като първенец колеж в Цариград, майка му е била също първа в немската гимназия в София при завършването (1973) и при дипломирането в

С шведкия посланик Стен Аск и съпругата му, София, 1998 г

С Жак Сантер, председател на Европейската комисия, 13.VII.1999 г.

С министър Надежда Михайлова, 1998 г.

С Г. Папандреу, тогава зам. министър на външните работи на Гърция, София, 1997 г. Българка и грък разговарят на шведски

В Центъра за изследване на демокрацията, 1997 г.

Лайпциг със специалност германистика (1978). И дядовците не падат по-долу, но нали книжката е посветена главно на жените.

Антоанета има безброй специализации - Манхайм (1984-85), Антверпен (1989-1990), Швеция, Белгия, Холандия. И езици, за които пръстите на ръката едва стигат - немски, английски, шведски, нидерландски, руски. Симеон Радев пак си остава прав - в чужбина българката е неотразима. А у нас я сподирят злоба и завист.

Може би за това целият й род се е пръснал по света - от Швейцария до Австралия. Преди десетилетия братя Иванови (на баба й по майчина линия) създали фабрика за олио в Попово. Останали по чудо живи след 1944 г. и се преселили по разни страни. Баща й е роден в Стражица, семейството имало чифлик в с. Железарци, близо до гара Джулюница. Естествено, след 1944 г. гонения и страдания. Но за тях в по-късно време пред нея не се споменавало. Смятали, че тя няма понятия за премеждията на родителите.

А още като малка тя взела да чете "Мартин Идън" от Джек Лондон и видяла на първата страница надпис: "Разрешено да се внесе на затворника Иван Приматарски". Подпис и печат.

Крили са от нея, че баща й 6 години е бил

политически затворник. Изглеждало е като заплаха за цялото семейство. С гости, страдалци като него от онова време, тя чувала в разговорите да става дума за "пансиона". За неговите познанства узнава чак в сегашни дни, когато е влязла по неволя в дипломацията. Не е дори подозирала, че през цялото й време на трудови усилия е била разработвана от Държавна сигурност. Нейният баща зърнал нареждането при прочита на своето дело преди месеци.

И като преводачка в ранни младини, и като асистентка при тежките условия на идеологическата подозрителност, и сега като заместник на преговарящия за включването ни в Европейския съюз, Антоанета Приматарова винаги е стриктна и върши работата си с максимални усилия. И с успех.

Стокхолм, 1993 г., след връчване на акред. писма на шведския крал

Шест посланички на различни държави в Столкхолм: на Турция, Полша, Колумбия, България, Исландия и Никарагуа, около 1994 г., отиват във Министерството на външните работи

МИНАЛО И НАСТОЯЩЕ ВЪРХУ ФИЛМОВА ЛЕНТА

Пътешествията на Милена Милотинова по света и около нас

Линейката пронизително пищи, минувачите раздразнено се обръщат. Милена кръчи към телевизията и се усмихва доволна - дори в началото на своя професионален път, през 1990 г., успя да свърши полезна работа за всички.

Още студентка тя подготвя

репортаж за "Бърза помощ"

и нейното бедствено положение. (Чунким сега е много по - розово, но явно сред днешните студенти липсва някоя Милена.) Отпечатването на репортажа във вестник "Отечествен фронт" тогава не получава търсения отклик, но излъчване по телевизията от някакви две и половина минути (скандално много според неписаните правила преди десет години) събужда значителен интерес у доста спонсори (дарители), "Бърза помощ" получава в къс срок дузини нови линейки Волво, които и до днес шарят и пищят по улиците.

Мислила ли е в онази ранна младост, че през следващите години ще стане любимка на хиляди зрители от телевизионния екран и че ще пропътува света да прави репортажи?

Студентката по българска филология вече е избрала своя път, въпреки неудовлетворението на родителите, че е нарушила семейната инженерска традиция. Не е също и филологията. Макар да е

включена в основния журналистически състав

на телевизията (тогава една, сега БНТ), тя първо подготвя и

защищава дипломната си работа на тема "Репортерът - формиране на персонификация" (1991) и после се втурва на работа, за да защищава дълги години идеята на дипломната си работа. Успешно.

От изминалите комунистически времена почти нищо не е видяла, но се интересува от история и от съдбините на своя народ. Иначе как ще се родят запомнящите се документални филми, създадени заедно с оператора Любомир Станоев: "Градче, загърбено от Бога" (1993, за Босилеград, оператор Ив. Обрейков), "Един познат синдром" (1994, за Западните покрайнини), "Хроника на едно предателство" (1998) и неговото продължение "Само, защото бяха българи" (1999, за хора от Вардарска Македония). Появилият се малко по - късно през същата 1999 г. филм

"Спасение"

сега, след разиграли се позорни събития с петицията на българи срещу българското достояние и паметта на

Милена в студиото на БНТ, 2000 г., сн. Иво Хаджимишев

спасителите на нашите евреи през Втората световна война, изглежда като трагично предчувствие, година преди писма и парламентарни разправии.

Пътува често до Франция и специално до Страстбург заради големи събития, но също и в Израел, Германия, Англия (с огромна полза от стажуване и посещения в Би Би Си и Ай Ти Ен, 1994), в САЩ - на няколко пъти, включително през декември 1999 г. и при посещението на президента Петър Стоянов в Ню Йорк и ООН през септември 2000 г. Служи си основно с английски език.

През 1999 г. неволно става герой на световния спор - какво да се показва на зрителя, дали да бъде щаден от ужасяващи гледки, или това е посегателство върху свободите и правата на гражданите? Поводът - кадри с клане на жив човек по време на нейно дежурство в новините на телевизията. Милена издържа срещу натиска, защити своя професионализъм.

Срещала се е със знаменитости в политиката и културата, но в съзнанието й се е врязал

разговор с югославска министърка
на човешките права

(като гледам - там вместо права: министерство). Поводът за тази среща сигурно ще се стори доста странен за хората под 30 години у нас, но по - възрастните помнят родните политически условия преди 1990 г.

Авторитетен адвокат от Босилеград, председател на местното дружество на българите, е получил присъда (затвор или ако предпочете - значителна глоба), защото се срещнал на улицата случайно с българския посланик в Белград и не е докладвал в срок от 24 часа на властите за разговора си с него. Милена представя на министърката копие от присъдата.

Положението е конфузно. Репортерката пита, без да й мигне окото, че се намира на чужда територия и че срещу нея седи югославска министърка.

След време Милена получава в София обяснителен факс - това не е нарушение на човешките права, а последица от някакъв закон (или разпоредба) от 1972 г. Присъдата имала основание ...

Защо ли толкова разпитва и се е загрижила Милена за един непознат? Освен другите, има и лични основания: родителите на мъжа й произхождат от Трънския край, тя знае, че отвъд границата живеят сънародници. Семейното предание е повече от познание.

Преди около 15-ина години в София пристигна от Париж големият учен

На израело-сирийската граница, 1999 г.

На Голанските възвишения, 1999 г.

На Галилейското езеро, 1999 г.

проф. Цветан Тодоров

- майка му възрастна и болна, да види нея и баща си, проф. Тодор Боров. От милицията му разпоредиха да се регистрира и да отседне в хотел. Той настояваше, че е дошъл заради родителите си и иска да бъде при тях. Не било възможно, защото е френски гражданин. Откъснал се от Родината отдавна, той гледаше безпомощно тази дивотия. Прокрадна се у него подозрение, че просто искат да го оскубят - да плаща.

На Витоша със сина си Асенчо (на 2 години), 1998 г.

В танц със съпруга си Димитър Колев, 1992 г., снимка Ромео Чолаков

Де да бе това. Не приеха заплащане - хотел. За да бъде под контрол, т.е. лесно да следят движението му в София и срещите с хора. Като туземен жител потърсих компромисен вариант - регистрирахме го в частна квартира, плати си за цялата седмица, не се мярна там и живя при родителите си в просторната им къща. Милата възрастна хазяйка на квартирата не се обади по телефона - не бяха го потърсили...

Зер по-различно е било у нас при "народната" власт?

Обичайният дежурен ден на Милена в парламента и в телевизията започва в 9 ч., след като се е погрижила вкъщи

за четиригодишния си син Асен и за съпруга си.

Зад спокойното, усмихнато лице са скрити битовите грижи и служебните неприятности на всекидневието. У нас без завист към умно и красиво момиче може ли?

Милена дава интервю на колежки след премиерата на филма "Спасените", 1999 г., сн. Ромео Чолаков

Но зрителят не трябва дори да подозира за всичко това. Той чака от Милена Милотинова (1968) и от колегите й да му представят новините от нас и от света.

В Лас Вегас, 1999 г.

Получила първата си школовка в екипа на Емилия Иванова и Райчо Райков, тя работи после съвместно с Нери Терзиева, а сега като опитен редактор дава пример и съвет на младите.

Макар сама да е толкова млада. Животът й минава повече върху филмовата лента.

Репортер на годината, Народния театър, 1995 г., сн. Ромео Чолаков

ОТКЪСИ ОТ ОТЗИВИ ЗА КНИГИ НА ЙОРДАН ВАСИЛЕВ

Георги Марков, убития от Държавна сигурност в Лондон български писател, беседа по "Свободна Европа" 17 юли 1975 г.:

... Прочитайки тази книга, аз живеех с усещането, че виждам моята България, истинската България.

... Най-голямото качество на книгата "Младостта на Багряна" представлява нейнатата човешка достоверност.

... Не мога да не изразя голямото си задоволство от самия факт на създаването на тази книга, чрез която редом с образа на една млада поетеса се възкресява чудната младост на България. Блага Димитрова и Йордан Василев заедно с всички, които са им сътрудничили, са извършили забележително дело, равностойно на отварянето на зазидан прозорец, през който човек може да види забранените далечини на своето истинско минало или да чуе реката на историята.

За класово - партиен подход към миналото, против разместването на естетическите ценности, в. "Работническо дело", 23 октомври 1975 с. 2

... По този начин се е получила и невярна картина на миналото, в която преобладава нескритата симпатия към една тогавашна литературна България, която е в разрез с прогресивните, революционни тенденции на нашата пролетарска литература.

... Във въпросната книга на Бл. Димитрова и Й. Василев се фалшифицира историческата истина за борбата между двете култури в миналото и откровенно прозира меланхолията, че не буржоазното , а пролетарското направление е взело връх. Подобни фалшиви внушения искат да ни отклонят от

избрания път на социалистическата ни литература ... Всичко това води до идейна контрабанда.

Васил Колевски. Отклонение от класово-партийните позиции, в. "Пулс", 21 октомври 1975, с. 2-10.

... Голямата любов, с която са работили над книгата Димитрова и Василев, личи от всяка страница...

... Няма да се спирам на теоритическата несъстоятелност и вредност на техните изводи.

... Научен, обективен подход липсва в книгите на Димитрова и Василев. В тях "Златорог" и неговият главен редактор са представени до голяма степен идеализирано за сметка на пролетарската и антифашистката литература и нейните дейци.

Борис Ценков. За класово партийна оценка на линията на списание "Златорог" и за още нещо, сп. "Философска мисъл", 1975, №12, с. 43-50.

... В книгата на Блага Димитрова и Йордан Василев отсъства класово - партийна оценка на линията на сп. "Златорог".

... Следвайки методично своята свръхзадача да величаят "Златорог" ... Гнилата методология на Блага Димитрова и Йордан Василев... Излиза, че Димитър Благоев не е държал в ръцете си веслата на столетието...

... Книгата на Бл.Д. и Й.В. не може д отбегне от бдителното око на боевата ни марсистко-ленинска критика...

Брайко Георгиев Кофаджиев (по-голям брат на убития през 1931 г. комунистически функционер), писмо от 4 декември 1975 г. до редакциите на "Литературен фронт" и "Работническо дело", останало непубликувано и без отговор, авторът изпраща копие до редактора на томовете Тих. Тихов. В. Георгиев е изключен от БКП до края на живота си.

... Когато едно крупно литературно събитие озарява потъмнелите ни хоризлонти, издалеко се подготвя един удар, покрит със смокиновия лист на "класово-партиен подход"... Той ще остане и като нов принос в мрачините на нашата литературна история.

Тончо Жечев. Възкресение. - Л. фронт, № 45, 3.11.1988, с. 2

... подвластно ни е духовното възкресение, каквото е извършил Йордан Василев. Гаврил Занетов като Лазар става от гроба.

Константин Еленков. Троянският кон в българската култура. - Септември, 1988, № 12

... художествения слог на учения Хаджийски.

Едвин Сугарев. Жанрово-стиличното многогласие на Иван Хаджийски. - Бълг. език и литература, 1989, № 3

... Книгата на Йордан Василев има своите попадения в много отношения: и когато интерпретира малко известни, досега заобикаляни произведения на Хаджийски, и когато анализира функциите на епитетите, метафорите, афористичните фрагменти и неговите текстове, и когато доказва функционалната натовареност на хумора в контекста на цялостния му творчески метод...

Елка Трайкова. Литературната критика като изповед. - Литературна мисъл, 1990, № 10.

... В годините, които сега с прибързана лекота обобщаваме като отминала епоха на тоталитаризма, Йордан Василев отстоява позицията си на критик, независим от идеологемите на комунизма, с цената на продължителни мълчания.

Производство на сухи строителни смеси.

FLISEN

МОДЕРНО СТРОИТЕЛСТВО

София 1574
ул. „Гео Милев“ №158
тел./факс: 02/ 73 81 91
тел.: 02/ 72 49 44